

Framsidan

Aktuellt magasin om biblioteksfrågor från Kultur i Väst | Nr 1 | 2014

Digital vardag

**Koha – bibliotekssystemet
som slår rot i Sverige**

E-boken i Danmark

**Smygtitt på Göteborgs
stadsbibliotek**

PISAskräck och läslust i den digitala vardagen

Sitter på tåget på väg från ett Stockholm med snö och rimfrost i träden. De regionala biblioteksverksamheterna och Kulturrådet har träffats. Resultatet från senaste PISArapporten om ungdomars läsförståelse har verkligen fått fart på myndigheter och verksamheter på alla nivåer. En bra infrastruktur och samarbete lokalt, regionalt och nationellt skulle få större effekt i läslustarbetet. Kulturrådet har fått uppdraget att initiera, samordna och följa upp insatser på den nationella nivån. Vi från regionerna fick frågan vilka nationella insatser som behövs för att stärka läslustarbetet på de lokala biblioteken.

En av frågorna som diskuterades var naturligtvis nationella digitala lösningar för barn. Barn – it – och webb har varit en följetång i flera år. Det finns enskilda regionala satsningar som kan fortsätta att utvecklas och användas av alla bibliotek, både folkbibliotek och skolbibliotek. Några exempel är Barnens bibliotek i Västra Götaland, Polarbiblo i Norrbotten och Squoosh i Östergötland, en skriverwebb för ungdomar. Men de behöver anpassas så att de går att integrera med de lokala bibliotekens webbar. Man ska inte behöva skickas iväg hit och dit från det egna biblioteket. Det stökar till det för användarna. Behövs det en särskild katalog för barn? Det kanske det inte gör, men det behövs en katalog med bra metadata för barn och unga, så att man kan jobba med läslust via webben eller via appar. För att skapa bra digitala tjänster måste det finnas bra metadata i botten. Eller i databrunnen,

som dom säger på Kungliga biblioteket. Vi sneglar lite avundsjukt på norska www.ubok.no som är ett bra exempel på en nationell tjänst för unga som dessutom lyckas med att inte se så barnslig ut.

Bibliotekstjänster ska finnas tillgängligt för alla. Legimus fungerar bra för alla med lässvårigheter, jag tänker att kanske Myndigheten för tillgängliga medier kunde få ansvar också för det digitala biblioteket för de 75 procent pojkar och 85 procent flickor som är duktiga läsare. De har en bra strategi som går ut på att alla medier ska vara tillgängliga redan när de produceras.

Förra veckan hade jag nöjet att besöka några skolor i Linköping tillsammans med Lyn Hay, skolbiblioteksforskare från Australien. På Hjulsbroskolan fick vi vara med när sjuåringar i årskurs ett arbetade med ipads och forskade på temat fiskar. I det temat fick de läsa en enkel text, skriva med egna ord, hämta bild från nätet, lära sig om upphovsrätt och jämföra med ytterligare en text för att textgranska. De arbetade två och två och samarbetade, precis som läraren och bibliotekarien som arbetade tillsammans. I årskurs fem samarbetade lärare och bibliotekarie när eleverna gjorde egna tankekartor och uppslagsverk om medeltiden på sina datorer. Här finns en uppsjö av bra nationella digitala bibliotekstjänster för barn och unga som någon kan få uppfinna. Och tänk att läslust handlar både om skönlitteratur och om facklitteratur.

Det behövs naturligtvis fler insatser för

att råda bot på PISAskräcken, ökad medvetenhet och kunskap om metoder för att jobba med läslust och språkutveckling. Biblioteken spelar en oerhört viktig roll i det här sammanhanget, inte i konkurrens med det digitala, utan tillsammans med det digitala samhället.

Mitt tåg rullar in på stationen och jag kliver av. Här i Östergötland finns ingen snö och ingen rimfrost kvar, här lyser istället Tussilago och Vintergäck.

Kerstin Olsson

Länsbibliotekarie i Östergötland

Framsidan

Tidningen Framsidan ges ut av Kultur i Väst som är en förvaltning inom Västra Götalandsregionen. Framsidan ska främja biblioteksutveckling genom att ge kunskap, inspirera, problematisera samt skapa dialog och debatt kring bibliotek och aktuella biblioteksfrågor.

Ansvarig utgivare:
Fredrik Svedemyr

Redaktörer:
Helén Andersson
Fredrik Svedemyr

Redaktionsråd:
Helén Andersson
Elisabeth Erikson
Eva Fred
Örjan Hellström
Fredrik Svedemyr

Layout och bildhantering:
Kerstin Strömberg
Fredrik Svedemyr

Kontakt:
Framsidan
Kultur i Väst
405 44 Göteborg
Tel: 031-333 51 00
redaktionen@framsidan.net

Webbplats:
www.framsidan.net

Prenumeration och adressändring:
www.framsidan.net
prenumeration@framsidan.net

Omslagsillustration:
Yusuke Nagano

Tryck:
Cela Grafiska
ISSN-nummer
1651-1271

Vid efterfrågan går det att få Framsidan inläst
Hör av dig till CTI,
Tel: 031-333 51 88
lars.bred@kulturivast.se

Innehåll

PISAskräck och läslust i den digitala vardagen	2
Länsbibliotekarie Kerstin Olsson på Länsbibliotek Östergötland om bibliotekens digitala utveckling	
Övergången som tog in världen	5
Bibliotekssystemet som slår rot i Sverige. Hylte i Halland har gått över och förstudie i Mölndal.	
Uppdaterat MTM	11
Myndigheten för tillgängliga medier följer den digitala utvecklingen	
Våra kära paddor	13
Margareta och Ulrika har fått högre livskvalitet	
Snart får Göteborgarna tillbaka sitt bibliotek	15
Framsidan har tittat in bakom glasfasaden på Göteborgs stadsbibliotek	
Skaparbibblan i Vaggeryd	18
Först i Sverige med makerspace på biblioteket	
E-serviceverkstad	20
Schemalagd medborgarservice	
Efter Digidel	22
Vad hände sedan?	
Digital satsning i Danmark	24
Lektier Online och Bibzoom växer	
E-boken i Danmark	26
eReolen.dk och förhållandet mellan förlag och bibliotek	
E-boken och Sverige	27
Svenska Förläggarföreningen, Sveriges Författarförbund och Svenska Bokhandlarföreningen svarar på frågor om e-bokens framtid i Sverige	
Från Eurovision till ett bibliotek för alla	28
Profilen – Örjan Pettersson gör den digitala vardagen tillgänglig	
Kåseri – om jag hade ett bibliotek	31
Ett bibliotek kan ta många former. Karin Eggert kåserar om ett tvättstugebibliotek.	

Övergången som tog in världen

I den halländska kommunen Hylte har man nu helt gått över till bibliotekssystemet Koha. Det har varit en resa med många lärdomar. Men det har också varit ett steg mot mer kontroll och lägre kostnader.

Text: Fredrik Svedemyr

Förespråkare av öppen källkod pekar på möjligheten att flytta kontrollen från kommersiella aktörer till användarna själva. Detta har också varit en av ingångarna för biblioteken i Hylte att helt överge sitt etablerade kommersiella bibliotekssystem och gå över till Koha.

– Vi styr själva vilken utveckling vi vill göra och vi gillar grundtanken att man delar med sig av det man gör. Vi äger innehåller och bestämmer vilka funktioner som ska utvecklas. Det är inte tekniken som styr, utan det är vi som styr tekniken egentligen, säger Monica Falk bibliotekschef i Hylte.

I takt med att semestrarna började ebba ut och sensommarens skiftningar satte en annan kulör på vardagen, gick samtliga bibliotek i kommunen över till Koha.

– Det var i september förra året. Vi stängde klockan fyra en fredag. Kvart över fyra fick jag och vår leverantör i Norge en datadump på allt innehåll. På måndag var allt färdigt när vi öppnade och vi körde skarpt. Det var lite nervöst och det gick mycket choklad den dagen. Men migreringen gick bra och systemet fungerade, säger Helena Sandström, it-bibliotekarie i Hylte.

Frihet

Det skarpa skiftet är en del av ett utvecklingsprojekt kring Koha som Regionbibliotek Halland har drivit ett antal år. (Läs artikeln intill) Fram till övergången har hela persona-

len på biblioteket jobbat i en labbmiljö och testat sig genom systemets alla knappar och menyer. Labbmiljön finns kvar på datorerna för att testa nya funktioner och kalibrera systemet efter hand. Men i sin helhet har man nu ett fungerande bibliotekssystem.

– Det funkar bra. Det är en inlärningsperiod också. Vi har jobbat med Book-it i ganska många år och man är väldigt van att göra som man alltid har gjort. Man känner att fingrarna ibland glider iväg som de brukade göra innan. Alla har varit med i processen hela tiden, så det har gjort att alla är in-

förstådda med att vi kommer utveckla vissa saker längre fram. Vi hade en lista på saker som vi trodde vi ville prioritera och utveckla först. Vi har justerat efterhand som vi har upptäckt att det är andra saker som behöver göras, som att flytta en knapp eller helt enkelt fixa till det så att det funkar rent praktiskt. Nu jobbar vi exempelvis med utskrifterna, så de blir bra. Man får ta ett område i taget. Vi gick inte in i ett färdigt system och under detta året kommer det hända väldigt mycket. Men det är fullt funktionellt, förklarar Helena Sandström vidare.

Att biblioteket tar hem kontrollen över bibliotekssystem och äger själva innehållet skapar också en viss frihet.

– Just att man äger själv gör att man blir oberoende av leverantör. Man kan ta sitt system och placera det hos en leverantör man trivs med och trivs man inte så tar man sitt system och flyttar vidare, säger Helena Sandström.

Halva kostnaden

En annan viktig aspekt i detta systemskifte var att få ner kostnaderna. Tidigare betalade Hylte runt 120 000 kronor om året för sitt kommersiella system. Nu har kostnaden halverats.

– Detta är inklusive den utveckling vi lägger på systemet. Det är en extremt stor skillnad om vi pratar systemkostnader och då kan vi ändå få in fler funktioner än vad vi hade innan, säger Monica Falk och berättar samtidigt att biblioteket under projekttiden gick över till att bli ett Libris-bibliotek. Även om de rena systemkostnaderna nu är mindre, har antalet timmar personalen får lägga på katalogisering samtidigt ökat.

Behov av en god jurist

En viktig aspekt av övergången till Koha har också varit den juridiska sidan av det hela. Den nuvarande leverantören är ett norskt företag. Det har varit viktigt att avtalet mellan biblioteket och leverantören rimmar med svensk lagstiftning, inte minst kommunallagen och personuppgiftslagen. Ett tydligt formulerat avtal är också viktigt för att säkra driften.

– Avtalet hade jag inte insett var så viktigt, men det är det. Det kan hjälpa att ha kontakt med en god jurist. Man måste veta vilken hjälp man kan få och var man står, säger Helena Sandström

– Om systemet exempelvis ligger nere för lång stund. Hur blir vi kompenserade? Något sådant fanns inte tidigare. Det tyckte vi var viktigt att tänka på. Det påverkar vår verksamhet om inte systemet fungerar. Man måste ha något påtryckningsmedel mot leve-

Först Hylte kommun är den första i Sverige som inför bibliotekssystemet Koha. Det är ett system i öppen källkod och utvecklingen har nu kommit ett flertal steg längre för att passa svenska folkbibliotek. Det är en utveckling som har gett både större frihet och lägre systemkostnader. Foto: Fredrik Svedemyr

rantören, fortsätter Monica.

Hela idén med öppen källkod och Koha som system bygger på en öppenhet och att den utveckling som sker på ett ställe delas fritt med andra. Detta är också något som både Monica och Helena understryker är en viktigt att göra en potentiell leverantör uppmärksam på.

Samarbete ger trygghet

Att byta bibliotekssystem kan vara förenat med ett visst mått av nervositet. I en digital tid är det lite av ett hjärta för verksamheten. Olika former av samarbete kan vara lite som samarin för oroliga magar. I Hylte har övergången till Koha varit beroende av regionalt stöd genom Regionbibliotek Halland och det utvecklingsarbete som främst Viktor Sarge har drivit. Det har handlat om alltifrån översättning av avtalstexter till tekniska frågor.

– Han kan ju prata med leverantörerna om de här svåra bitarna, som script och allt. Det här är så banbrytande i Sverige och vi har inte den tekniska kompetensen här i Hylte. Att kompetensen fanns regionalt var väldigt viktigt och helt avgörande för att vi skulle hoppa på Koha, säger Monica Falk.

Anpassning i vardagen

I Hylte valde man att gå över i skarpt läge ganska tidigt. Det är ett mindre system, där man exempelvis inte jobbar med e-böcker eller har någon bokbuss.

– Det är ju mer komplicerat med större system som har fler grejer kopplade till sig. Men för oss var det en fördel att inte ha allt färdigt, så vi kunde utveckla saker på vägen. Vi kan justera och anpassa det så det blir så bra som möjligt för vår vardagliga verklighet. Vi tar oss den tiden, säger Monica Falk

Även om Hylte inte har någon bokbuss och är i behov av att utveckla mobila lösningar utifrån just den specifika funktionen, så ser de samtidigt fördelar med Kohas webbaserade gränssnitt. Med en liten scanner kopplad till en läsplatta har personalen full mobilitet.

– Just den här friheten är en sak som jag gillar, att man kan ta upp det var man vill. Man kan ta med sig en boklåda och börja låna ut böcker på stranden. Det har vi inte testat än, men det är fullt möjligt. Det ger en frihet att kunna ta jobbet med sig. Det är väldigt smidigt, säger Helena Sandström.

En del av världen

Utvecklingen fortsätter under året. Det som i dagsläget saknas räknar personalen med att det så småningom faller på plats. Som en del av ett större kollektiv kring en slags biblioteksdriven innovation, finns också en förhoppning om att kunna ta del av vad andra eventuellt utvecklar.

– Det vi saknar idag är en fjärrlånemodul. Det är väl någon i världen som tittar på en lösning som kan vara intressant. Men annars kommer vi satsa pengar på det i projektet istället. Det är ju det fina med Koha, att det kan vara någon annan i världen som utvecklar det man vill ha. Då kan vi ta hem det, översätta och kanske anpassa det lite för att använda det själva. Det är ett nytt sätt att jobba, att man får hålla lite koll på vad som händer i Koha-världen. Det är en viktig del av friheten, säger Helena Sandström. ■

Gemenskapen bygger systemet

Regionbibliotek Halland har sedan några år tillbaka fått anledning att genomföra flera projekt kring bibliotekssystemet Koha. Systemets öppna källkod skapar både möjligheter och utmaningar. Sedan starten slår det nu sakta rot i Bibliotekssverige. Mycket handlar om att ge biblioteken en möjlighet att själva ta kontrollen över sin digitala utveckling.

Text: Fredrik Svedemyr

Hylte i Halland är den första kommunen som helt har gått över till Koha för samtliga bibliotek i kommunen. Samtidigt finns det ökande intresse från andra folkbibliotek att lämna de kommersiella systemet till förmån för den öppna källkodens Koha.

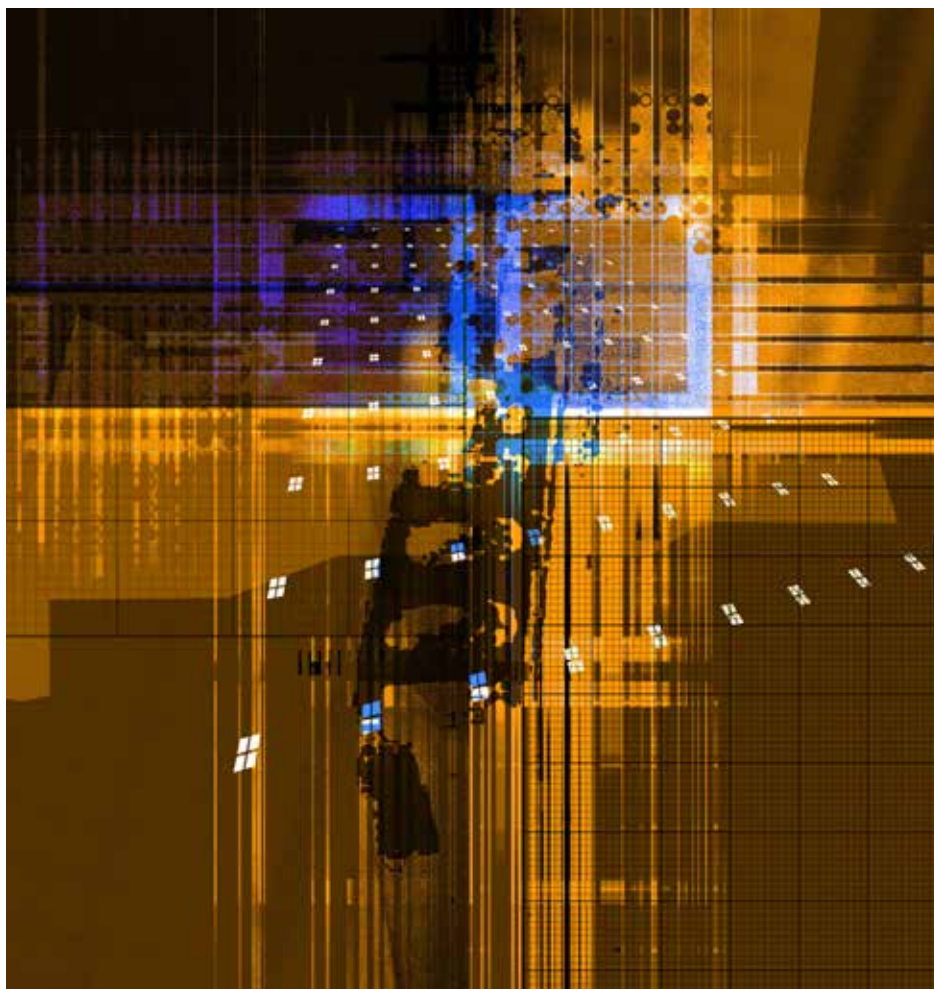
– De som intresserar sig för Koha brukar göra det utifrån behovet av att kapa kostnader. Men det finns också ett ideologiskt eller strategiskt perspektiv i att skapa ett bättre förhållningsläge och att ha kontroll över sitt eget system, säger Viktor Sarge på Regionbibliotek Halland, som sedan tre år tillbaka har drivit utvecklingen av Koha i Region Halland.

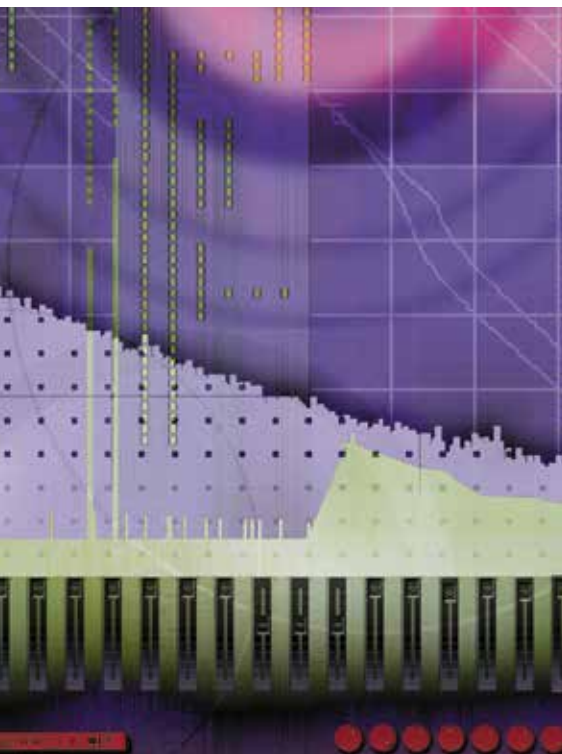
Skapar frihet

Ökad kontroll ger biblioteken en möjlighet att själva styra över systemets utveckling och från vilka aktörer man eventuellt vill köpa support ifrån. Viktor Sarge ser också ett värde i den öppna källkodens princip.

– Om ett bibliotek väljer att bygga in en funktionalitet kan man dela dem med alla andra bibliotek i världen, säger han.

Globalt finns det i runda tal 2 400 bibliotek som man vet använder Koha. Tidigare i år tog Deichmanske bibliotek i Oslo beslut om att implementera Koha som bibliotekssystem på det nya biblioteket som öppnar 2017. I Sverige finns ett mindre antal forsk-

ningsbibliotek som kör Koha. Regionbibliotek Halland har tidigare gjort ett projekt ihop med Munkagårdsgymnasiet i Tvååker strax utanför Varberg, där man installerade Koha för att få ett exempelbibliotek. Nu senast har Hylte helt gått över till Koha och i Skåne har de så kallade ”Yes-kommunerna”, Burlöv, Kävlinge, Lomma, Staffanstorps och Svedala visat intresse för systemet.

– Intresset för frågan har väckts nu när Hylte har gjort migreringen och det funkar. Redan där finns det en nyfikenhet. Men samtidigt är vi inte färdiga med all anpassning till Hyltes behov och nu går vi in i den spännande biten att bygga in alla funktioner. Ett viktigt mål i projektet är att de anpassningar vi gör skall komma andra svenska bibliotek till godo, berättar Viktor Sarge vidare.

Utveckling för alla

Alla specifikt svenska funktioner finns inte på plats i dagens Koha. Men den öppna källkoden gör samtidigt att det är fullt möjligt att utveckla och bygga det system som bäst

passar bibliotekens behov, utan att behöva vänta på de kommersiella leverantörernas nästa version.

– I ett tidigare projekt byggde vi in en funktion att kunna kommentera och dela innehåll på exempelvis Facebook. Det tog nio timmar och kostade under tio tusen att utveckla. När det sedan var klart kunde andra bygga vidare och det har blivit en funktion som alla bibliotek kan använda, säger Viktor Sarge.

Inte sällan är kompetens en viktig faktor i att driva någon form av utvecklingsarbete på biblioteken. Det behöver inte alla gånger handla om att en it-bibliotekarie måste vara en fullblodig programmerare. Men en viss grundläggande kunskap om koden bakom programmen kan enligt Viktor Sarge vara bra.

– Det är viktigt att ha kompetens i personalen. Även om man jobbar i ett projekt och tar in någon, måste det finnas någon på biblioteket som kan lägga en bra beställning och avgöra om det är ett rimligt pris. Någon som kanske också kan ta emot och kolla så koden gör det den ska och eventuellt göra små justeringar. En it-bibliotekarie som kan prata teknikernas språk helt enkelt, säger han.

En gemenskap

Samtidigt finns det en risk i de här sammanhanget att allt för mycket knyts upp kring ett fåtal eldsjälar.

– Vore jag bibliotekschef skulle jag nog inte vilja ha ett system som är knutet till ett fåtal personer, säger Viktor Sarge.

En lösning i detta kan naturligtvis vara att skapa lokala och regionala samarbeten för att säkerställa den vardagliga driften. Att driva en utveckling ihop med andra bibliotek är ett sätt att främja en biblioteksdriven innovation. Koha som det öppna bibliotekssystemet erbjuder dessutom ett globalt forum där olika bibliotek världen över kan dela sitt utvecklingsarbete med andra.

– Koha som projekt är väldigt långt ut på öppenhetskanalen. Alla beslut kring systemet tas öppet och publiceras på nätet. Det kan vara lite ovant för många bibliotek att gå in i olika diskussioner om vart systemet ska ta vägen och utvecklingen. När jag berättar om systemet är jag nogna med att säga att det går att skaffa en färdig lösning. Men det blir roligare om du involverar dig. Det handlar mer om människorna som bygger än själva tekniken, säger Viktor Sarge. ■

Din bibliotekstidning på nätet

På Malmö stadsbibliotek har man tagit fram e-bokstjänsten Kaliber. Det är en app för förmedling av e-böcker. Läs mer om den digitala utvecklingen på Malmö stadsbibliotek på framsidan.net

Kultur berikar livet

Kultur i Väst
kulturivast.se

Till global nytta

Bibliotekssystemet Koha ska nu trimmas ytterligare för att passa svenska bibliotek. Mölndals stadsbibliotek ska genomföra en förstudie. Ett av de centrala inslagen är att undersöka möjligheten att skapa en fungerande koppling mellan Libra och Koha för överföring av data. En satsning på Koha kan också vara en form av intellektuellt bistånd till länder i syd.

Text: Fredrik Svedemyr

– Vi har sneplat lite på utvecklingen i Halland och det är en intressant framtidsspaning. Det känns lockande att själv ha inflytande över produkten och ge sig in i ett internationellt kollaborativt utvecklingsarbete, säger Krister Andréason, it-bibliotekarie på Mölndals stadsbibliotek.

Det har sedan några år tillbaka skett ett utvecklingsarbete av Koha med Regionbibliotek Halland i spetsen. Där har man tidigare gjort en så kallad migrering, det vill säga flyttat katalogposter från Book-it till Koha. Nu har Kultur i Väst gått in med 50 000 kronor för att Mölndals stadsbibliotek under 2014 ska genomföra en förstudie. En betydande del av arbetet kommer kretsa kring att synkronisera Koha med Libra. Därmed kommer det finnas erfarenheter för hur man kan överföra poster från de idag två ledande kommersiella bibliotekssystemen för svenska folkbibliotek.

– Vi ska titta på hur Koha kan lira med allt vi gör. Men det är inte bara överföring av data, utan ett helt system. Det handlar också om att sälja in det hos kollegor, som har jobbat flera år i ett annat system. Jag tror den största utmaningen med Koha är att komma förbi känslan av trygghet med att ha en etablerad leverantör, säger Krister Andréason vidare.

Många användare

Samtidigt är det också friheten att välja vilken leverantör man vill som många gånger lyfts fram som en av Kohas stora fördelar. Det kan handla om att skaffa sig ett bättre förhandlingsläge såväl som att hitta en leverantör som fyller en kravspecifikations alla

punkter. En annan utmaning kan vara att hitta ett bra samspel med kommunens it-avdelning.

– Det kan finnas en farhåga av det här med öppen källkod. Man är rädd för att koden bakom programmet ska bli för stor och ineffektiv, vilket skulle skapa ett trögare system. Men jag tror det är tvärtom. Många användare kan ha en rensande effekt. Koha har funnits i ungefär 15 år och det finns runt två tusen bibliotek världen över som använder Koha. Det kommer även rassa till i Norge nu när Diechmanske går över, säger Krister Andréason.

En solidarisk tanke

Ett flertal av de bibliotek som idag använder Koha som bibliotekssystem finns i den sydliga delen av världen, i länder med knappa resurser att lägga på bibliotekens digitala utveckling. Här finns också en slags solidarisk dimension av Koha som inte alltid lyfts fram.

– I dessa länder har man kanske inte råd att köpa in några andra system. Genom att det vi utvecklar här är fritt tillgängligt för alla bibliotek i hela världen, blir det ett slags intellektuellt bistånd. Det är principiellt viktigt att stödja utvecklingen av öppen källkod, säger Krister Andréason. ■

Öppen data i fokus för Axiell

Axiell är i dag den ledande leverantören av bibliotekssystem till svenska folkbibliotek. De följer utvecklingen av Koha. Men än så länge ser man ingen oro. Istället pekar man på behov av stabilitet och öppen data.

Text: Fredrik Svedemyr

– Folkbiblioteken är offentligt finansierade institutioner med knappa resurser. Om vi inte gör det vi ska kommer någon annan gå in. Det kan vara staten eller en annan aktör. I kommersiella sammanhang finns det en idé om att konkurrens är bra. Som ledande leverantör kan vi välkomna konkurrens. Vi måste hela tiden stå på tå. Det är vår överlevnad, säger Boris Zetterlund på Axiell.

System som kan prata

I dagsläget levererar Axiell bibliotekssystem till bibliotek runtom i Norden och Storbritannien. Man säljer även olika lösningar till arkiv, museer och skolor. Flertalet svenska folkbibliotek har något av Axiells bibliotekssystem installerade. Kommersiella konkurrenter på den svenska marknaden är idag kanske främst Bibliotekscentrum och amerikanska Innovative Interfaces. Koha är idag endast ett fåtal bibliotek som använder. Samtidigt finns det i folkbiblioteksvärlden en växande nyfikenhet. Inte minst som nu Hylte är den första kommunen som inför Koha för samtliga bibliotek i kommunen. Mölndals stadsbibliotek har nyligen också påbörjat en förstudie kring en potentiell övergång. På Axiell följer man utvecklingen. Men det finns ingen större oro över att deras ledande mark-

nadsställning är direkt hotad av den senaste tidens utveckling kring Koha. Istället talar Boris Zetterlund om en framtida utveckling där så kallade öppna system och öppen data står i fokus. Öppna system handlar om att dela så kallade API:er mellan olika system. Något förenklat är det kopplingar mellan olika typer av program, som gör att de kan kommunicera och fungera ihop. Det kan exempelvis vara en koppling mellan innehållet i en bibliotekskatalog och en sajt för boktips eller någon mobil applikation.

– Här spelar det ingen roll egentligen om det är open source-program som Koha eller proprietära program som vi säljer. Det viktiga är att all data kan hanteras öppet och delas med alla. Det är viktigt att det finns en lokal leverantör, som tar det långsiktiga ansvaret. Vi har utvecklat våra system tillsammans med folkbiblioteken i många år för att stödja dem i deras arbete, säger Boris Zetterlund.

Effektivare samarbeten

Han är något tveksam till huruvida det kollektiva bygget av Koha i slutändan genererar ett effektivt system.

– Tittar man på öppen källkod är det ibland ganska gamla lösningar och det är inte säkert det är en hållbar lösning i framtiden. Man lyfter ofta fram fördelen att man kan utveckla systemet själv oberoende av en leverantör. Men du har olika utvecklare i Tyskland, Nya Zeeland eller vad det nu är för land, som skapar lösningar utifrån sina behov och förutsättningar. Att få alla olika utvecklare att skapa en fungerande kod är ingen banal sak. Trenden internationellt är att köpa öppna systemlösningar som fungerar som en tjänst och där man kan få en garanterad professionell service. Inte att bygga en egen verkstad, säger Boris Zetterlund vidare.

Helt oavsett valet av bibliotekssystem, tror han däremot på att biblioteken måste bli bättre på att samverka.

– Som jag ser det så krävs det i framtiden att biblioteken samarbetar mer för att hitta bättre synergieffekter. Den digitala världen öppnar möjligheter för samverkan samtidigt som den virtuella närvaron lokalt är helt nödvändig, säger Boris Zetterlund. ■

Det digitala biblioteket

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, spelar roll för tusentals människor i Sverige. Här följer man noga den digitala utvecklingen och nya uppdrag knackar på dörren.

Text och bild: Helén Andersson

Ökat intresse Anne Stigell upplever att intresset för tillgängliga medier har ökat.

– Det har med digitaliseringen och e-boken att göra. Men också att alla våra böcker numera finns i Libris.

Det är mycket som händer på och runt MTM just nu. Lansering av ny webbplats och av ny version av appen Legimus, utveckling av taltidningsdistribution, lättlästutredningen, förhoppningar om nytt uppdrag teckenspråkig litteratur och beslutet att överge Daisy 4 för Epub 3.

– Svenska Daisykonsortiet har beslutat att eftersom Daisy 4 och Epub 3 i stort sett är samma sak är det bättre att satsa på Epub 3 som har alla möjligheter till tillgänglighet, berättar Anne Stigell, chef Kommunikation på MTM, och avslöjar att myndigheten redan samarbetar med några förlag för att visa formatets tillgänglighetsaspekter och att de haft inledande samtal med Publit för att se om det finns anledning till samarbete.

– Vi är ju under paragraf 17 och kan inte ta betalt, men vad kan Publit göra utifrån så att det fungerar för förlagen, undrar Anne Stigell. Bollen är i rullning men vi vet inte var det slutar. Om förlagen bara blir medvetna om Epub 3 och vilka tillgänglighetsfunktioner som finns skulle de kunna tillfredsställa de stora massorna med läs- och skrivsvårigheter eller lättare kognitiva funktionsnedsättningar. Så kan MTM koncentrera sig på att ta hand om det som är specifikt anpassat för vissa målgrupper.

Fakta

Legimus.se är MTM:s webbkatalog med talböcker, punktskriftsböcker och e-textböcker.

Daisy är en internationell standard för digitala böcker. Ljud, text och bild struktureras på ett sätt som gör det möjligt att söka utan kronologi.

Epub är en öppen standard för e-böcker. Läsaren kan själv påverka exempelvis teckensnitt, teckenstorlek och radavstånd.

Appen Legimus

Legimus har fått en del kritik för att inte alltid fungera så bra och för att vara onödigt krånglig. Men den 27 januari släpptes den senaste, förbättrade versionen av appen Legimus och problemen ska, enligt Anne Stigell, vara åtgärdade.

– Från och med nu skiljer vi på legimus.se och appen Legimus och det revolutionerande nu är att du kan lyssna strömmande i appen och att du i appen har tillgång till allt som finns på legimus.se. Du väljer om du vill lyssna på talbok eller taltidning, om du vill ladda ner eller lyssna strömmande och om du vill ha tillgång till text. Men allt är mycket enklare eftersom du kan göra allt i appen Legimus.

Nya appen Legimus är version tre och Anne Stigell intygar att det pågår kontinuerliga förbättringar som till exempel att kunna ändra hastighet på talet. Men när det gäller taltidningar är det fortfarande tidningsredaktionerna som styr eftersom du måste vara prenumerant på din tidning för att kunna lyssna. Det innebär att du inte kan lyssna strömmande, utan fortfarande måste ladda ner tidningen.

– Utvecklingsprogrammet Taltidningen 2.0 avslutades vid årsskiftet och teknikskiftet är i full gång. Nu kan prenumeranten välja mellan att lyssna i appen Legimus, eller via en internetmottagare de lånar av oss. Och de kan lyssna på hela tidningen med såväl familjesidor som redaktionell text.

Digital punktskrift

År 1999 producerade TPB de första digitala talböckerna i Daisyformat. Elva år senare, år 2010, skapade de ett nytt produktionssystem, inklusive ett nytt tryckformat, för punktskrift som heter PEF. PEF är ett standardiserat format som fungerar internationellt och som gör att punktskriften alltid ser ut som den ska.

– Det är som en tratt där man stoppar in texten i ena röret, det förvandlar och strukturerar med hjälp av xml, och i andra ändan kommer det ut punktskrift, förklarar Anne Stigell. Du får en snygg och strukturerad punktskrift.

Eftersom punktskriftproduktionen numera är digital, görs all punktskrift efter beställning och en ny fräsch kopia skickas till beställaren som ett envägs-lån. Vilket betyder att när boken är läst kan beställaren kasta den eller spara den i eget bibliotek.

– Det är motsvarigheten till egen nedladdning och det är det digitala som möjliggör det, menar Anne Stigell och minns med blandade känslor de stora, tunga punktskrift-volymer som blev kladdiga och slitna.

E-bok och teckenspråkig litteratur

När MTM den 1 januari 2013 bytte namn från tidigare TPB, Talboks- och punktskriftsbiblioteket, var det för att uppdraget hade breddats till att omfatta andra tillgängliga medier än bara talböcker och punktskriftsböcker. Nytt på myndigheten är ju till exempel dagstidningar. Men, menar Anne Stigell, namnet Myndigheten för tillgänglig information öppnar också för så mycket mer.

– Möjliga framtida uppdrag skulle kunna vara teckenspråkig litteratur och samhällsinformation. Och Epub är något vi gärna vill sätta tänderna i och gärna tillsammans med förlagen. Vårt drömscenario är ju att vi inte ska behövas i framtiden, fortsätter hon, men erkänner i samma andetag att det är en utopi.

– Men kanske att förlagen med hjälp av Epub 3 i alla fall tar en lite större del av kakan. Och vi vill ju inte ha med otillgängliga e-böcker att göra, ler Anne Stigell. ■

Kort och gott

Bokprovning 2013

Svenska barnboksinstitutet, Sbi, presenterade nyligen sin årliga dokumentation Bokprovning. Av den framgår att det under år 2013 gavs ut totalt 1 770 barn- och ungdomsböcker i Sverige. Av dem var 59 procent svenska böcker medan endast 41 procent var översättningar. Utgivningen av bilderböcker, tecknade serier och ungdomsböcker minskar, medan utgivningen av faktaböcker, kapitelböcker och mellanåldersböcker ökar. Den tydligaste trenden i 2013 års utgivning är ensamhet och utanförskap.

– Det är vanliga teman, men 2013 verkar de ha exploderat, säger Åsa Warnqvist, forskare på Sbi, i ett pressmeddelande. Det kan ha att göra med att författarna känner av vad som pågår i den allmänna debatten med ett samhälle som blir allt mer individualiserat.

Bibliotekslounge

Bok- och biblioteksmässan 2014 i Göteborg vill sätta särskilt fokus på biblioteken och planerar att förvandla hela D-hallen till en bibliotekslounge. Ett område på cirka 1 000 kvadratmeter kommer att bestå av en utställningsdel, en scen och lounge.

Loungen är tänkt bli en oas för bibliotekarier, utställare och intressenter inom biblioteksvärlden och Kultur i Väst står för scenprogrammet där aktuella biblioteksfrågor lyfts och nya samarbetspartnern Eskilstuna stadsbibliotek arrangerar deckarprogrammet.

– Vi är övertygade om att satsningen har stor betydelse för både besökare och utställare. Nästa steg är att förflytta utställarna som tidigare varit placerade i E-hallen, samt andra nyfikna, till denna yta, säger Tomas Belfrage, i ett pressmeddelande.

Gilla Framsidan på Facebook

Våra kära paddor

Margareta Wadlin och Ulrika Myhr är egna företagare och föreläser tillsammans. Båda är utbildade massörer, båda säger att de tack vare den digitala utvecklingen har fått högre livskvalitet och båda har Ushers syndrom.

Text och bild: Helén Andersson

Två glada, lekfulla hundar tar emot mig när jag ringer på dörren till Ulrika Myhrs lägenhet i Stenungsund. Att de är bästa kompisar råder ingen tvekan och att de är fulla av bus står klart när min mössa stolt bärs iväg. Hundarnas mattar gör vad de kan för att få ordning på kaoset och snart sitter vi i köket med kaffe och julens sista saffransbullar.

– Utan alla bra hjälpmedel och utan min hund hade jag varit mycket mer isolerad, säger Ulrika.

– Med hund och digitala hjälpmedel får man tillbaka sin självständighet och behöver inte vara beroende av någon annan, tillägger Margareta.

– Fast hundarna är ju inte digitala, skratrar Ulrika och berättar om hur Facetime hjälpte henne en gång när hennes hund hade råkat göra en liten olycka inomhus.

– Jag kände ju lukten men kunde inte se var olyckan skett så jag ringde upp en kompis via Facetime och gick runt med min iphone i lägenheten tills hon såg var det var.

Tuff resa

Ulrika och Margareta föddes båda med ned-satt hörsel men med normal syn. Båda fick sin diagnos när de var 26 år och båda har haft en tuff resa sedan dess.

– Jag levde ju som alla andra, berättar

Oberoende Ulrika Myhr och Margareta Wadlin säger båda att de hade varit mer isolerade utan så mycket bra hjälpmedel.

– Jag har till och med blivit en digital nörd, skratrar Ulrika Myhr.

Margareta. Jag arbetade, hade familj med små barn och körde bil. När läkaren sade att jag aldrig mer skulle få köra bil var det som om hela min frihet försvann. Självständigheten var grusad.

– Jag isolerade mig mer eller mindre och var sjukskriven i 15 år, säger Ulrika. Jag kände ju ingen som var synskadad och det dröjde nio år innan jag fick veta att det fanns andra med syn- och hörselnedsättningar. Då

fick jag information om Förbundet Sveriges dövblinda och fick för första gången träffa yngre personer i samma situation som jag.

Trots att synskadan, som är i form av retinitis pigmentosa, gör att synen gradvis försämras, tycker båda att de ser mycket bättre nu än förr. Nu ser de möjligheter istället för att fokusera på allt de inte kan, och mycket tack vare den digitala utvecklingen som skett parallellt.

– Det fanns ju inte iPhones och iPads på den tiden och att kunna ha ett socialt nätverk via Facebook har hjälpt mig mycket, berättar Ulrika. Men framförallt fick jag jobba mycket med mig själv och lära mig positivt tänkande för det var otroligt tuffa år med myndigheter, arbetsförmedling, försäkringskassa och väldigt mycket fördomar.

– Det syns ju inte på oss att vi inte ser, förklarar Margareta. Eftersom vi varit seende har vi ju en seendes kroppsspråk och vi vet ju hur saker och ting ser ut.

Utbildning

Mullsjö Folkhögskola arrangerar regelbundet behovsanpassade kurser för dövblinda och det var där Ulrika och Margareta träffades och det är där de lärt sig mycket om digitala hjälpmedel.

– Jag fick många gråa hår av min iPhone i början, skrattar Ulrika.

– Ja, håller Margareta med. Men minns du 72-åringen som lärde sig så snabbt. Då tänkte jag att kan han, då kan jag också.

Det var vid ett sådant kurstillfälle i Mullsjö som Ulrika och Margareta blev tillfrågade om de ville berätta om sig själv och sina erfarenheter inför ett sällskap. Det visade sig att Ulrika och Margareta kompletterade varandra så bra att det sådde ett frö att på något sätt fortsätta tillsammans.

– Det var så det började, berättar Margareta. Jag var på väg att bli arbetslös och Ulrika var på väg att bli utförsäkrad. Så det var dags att det skulle hända något.

– Jag hade gått en tuff massörutbildning 2009, man brukar säga att det tar dubbelt så lång tid för oss med både syn och hörselnedsättning, säger Ulrika.

– Och jag som jobbat på kontor i hela mitt liv hade inte en tanke på att bli massör, skrattar Margareta. Men tack vare Ulrika gick jag också en massörutbildning och tog min examen 2011. Och sedan bara exploderade det med egna företag och med gemensamma föreläsningar där vi berättar utifrån våra personliga erfarenheter under rubriken Vi kan och vi vågar.

Appar Margareta Wadlin och Ulrika Myhr är båda utbildade massörer och använder sina iPads till allt från att ta betalt till bakgrundsmusik och till att hålla reda på tiden.

Kära paddor

Både Ulrika och Margareta lovordar Apple, iPhone och iPad med sina inbyggda hjälpmedel. De kallar sina iPads för sina kära paddor som följer dem överallt, och båda använder framförallt paddorna i sina företag där de för anteckningar, skriver stödord när de har föreläsningar, hanterar e-post, har kalender med bokningstider och tar emot kortbetalningar.

– Sedan finns det ju massor av appar där till exempel Big Clock hjälper oss hålla reda på tiden när vi masserar och Spotify förstås med bakgrunds- och avslappningsmusik under behandlingarna, berättar Ulrika och illustrerar med att spela upp lite ljuv musik.

Margareta hade stor användning av sin laptop när hon gick sin utbildning, men berättar att när hon nu går en annan utbildning är det förstås paddan som är med tillsammans med ett tangentbord.

– Jag använder appen Pages för att den kan

omvandla till word-dokument som jag kan hämta i min dator hemma sedan. Och hinner jag inte med att anteckna finns appen Audio Memos som spelar in föreläsningarna. Jättebra!

Förutom Spotify på jobbet finns appen i telefonerna där de lyssnar privat, och där finns den bland annat tillsammans med appen Storytel. Både Margareta och Ulrika tycker det går lätt att köpa, lätt att hitta och lyssna via Storytel och önskar att biblioteken hade en lika enkel app.

– Jag känner mig fullt seende när jag använder den, säger Ulrika som hoppas att utvecklingen av appen Legimus ska bli lika bra.

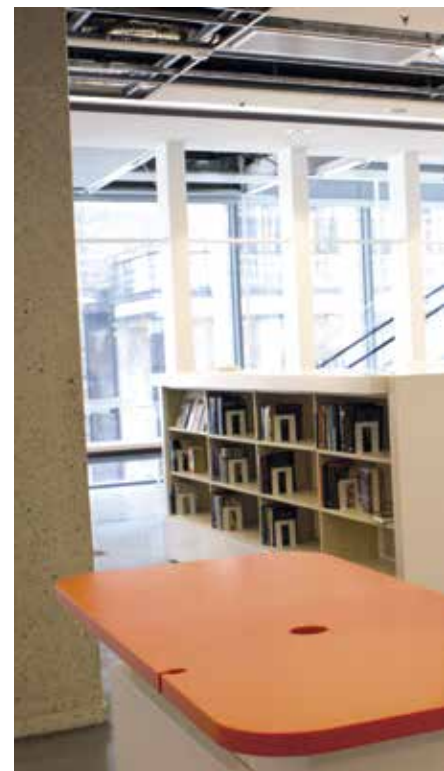
– Det måste vara enkelt, fyller Margareta i. Jag laddar ner massor för det är ett bra sätt att läsa på och hade Legimus varit som Storytel hade jag gärna lyssnat på talböcker. ■

Snart får göteborgarna tillbaka sitt bibliotek

Den 23 april slår Göteborgs stadsbibliotek upp dörrarna vid Götaplatsen. Två års ombyggnad når sin final. Framsidan tittade in bland flyttkartonger och hyllsektioner under montering i det som ska bli framtidens bibliotek. Mycket gapar fortfarande tomt. Men det ser ljust ut.

Text och bild: Fredrik Svedemyr

Förhandsvisning Den 23 april slår Göteborgs stadsbibliotek upp portarna och göteborgarna får tillbaka en kulturinstitution där gammalt och nytt förenas bakom en fiktionspunkt, där personalen enkelt ska kunna söka svar på mer spontana frågor. Det nya stadsbiblioteket rymmer alltifrån upplevelser på nya scener till stillhet och re

En stor snurrörr utgör ingången till det nya stadsbiblioteket. Där kliver man sedan in i ett rum med rymd åt nästan alla håll. En stor trappa ner mot en scen. Trappor upp och ytterväggar såväl som innerväggar av glas. Mellan glaspartier och trapplinjer skymtar den gamla tegelfasaden.

– Här i entrén ska vi exponera sådant som är aktuellt och på gång. Det blir stora LED-skärmar som visar vad som händer i huset och trappan är tänkt som en scen för arrangemang med en tydlig bibliotekskoppling, berättar Jill Danielsson på Göteborgs stadsbibliotek.

Ytor för inspiration

I visionen kring det nya stadsbiblioteket siktar man på att bli den mest besökta kulturinstitutionen i Göteborg. I tankarna kring det så kallade berättande biblioteket tar visionen

fasta på att det nya biblioteket är ett "...bibliotek med kultur i bred bemärkelse." Här ska användaren kunna hitta upplevelser och kunskap genom såväl väntade som oväntade möten. "I hörsalar, utställningslokaler och på överraskande platser ute i biblioteket möts man av utställningar, uppläsningar, musik, föreläsningar och andra program." Tanken är att besökaren ska utmanas, lockas och inspireras av det som är okänt och välja om man vill anta utmaningen och forska vidare i medierna. Längre in i huset kommer det finnas ytterligare scener eller aktivitetshörnor.

– Vi har satsat på en större cafédel och sedan har vi satsat mycket på ytor för barn och unga, säger bibliotekschef Christina Persson under vår rundvandring i det som fortfarande är ett bibliotek under uppbyggnad, men som andas en ljus framtid.

Caféet är placerat en trappa upp från en-

trén. I anslutning till caféet, ytterligare ett våningsplan upp ligger en avdelning för tidningar, musik och film.

– Det är tänkt att man ska kunna ta med sig en kaffe och bulle och sätta sig med en tidning. Det går bra att plocka med sig fika i hela biblioteket, men helst inte lagad mat, berättar Jill Danielsson.

Generösa öppettider

I dagsläget är det inte helt klart hur det blir med öppettiderna. I visionen talar man om det samtida biblioteket som ett bibliotek med generösa öppettider, där exempelvis cafédelen och populära avdelningar med tidningar och musik kanske kan ha öppet tidiga morgnar eller sena kvällar.

– Det är inte klart ännu. Vi vill ha generösa öppettider. Men om det blir valda delar eller hela huset är inte klart. Vi har även

fasad av glas. Framsidan kikade in under fillbyggnadens sluffas. Ny disk blir fören på ett skepp som tar form i det nya bibliotekslandskapet. I aktern finns en informationsreception. Det bjuder på nya vyer för såväl personal som besökare.

diskuterat att ha öppet med en lägre servicenivå, men inte meröppet i betydelsen att det ska gå att logga in med sitt lånekort och använda biblioteket utöver de bemannade öppettiderna.

Ett kreativt samspel

Samspelet mellan det gamla och nya möts på ett kreativt sätt. Den gamla entrén var med sin ljusgård mer av en vänthall. Nu blir det ett rum för tidskrifter där man i skenet från ljusinsläppet i taket kan sjunka ner i en fätölj och läsa.

Den nya glasfasaden har också öppnat upp biblioteket mot det omgivande stadsrummet. Till synes tunna pelare i tegel längs den nya glasfasaden skapar en slags axel mellan det gamla och nya. Samspelet mellan byggnaden och omgivningen får ett konkret exempel i den lilla scen som byggts upp i

hörnan av den gamla barnavdelningen.

– Här under scenen har vi en sophiss. Vi var tvungna att hitta ett sätt att få en inlastning mellan våningarna och då blev resultatet en uppbyggd scen på barnavdelningen, berättar Jill Danielsson.

Den 23 april slår portarna upp till det nya stadsbiblioteket i Göteborg. Det blir enligt visionen ett bibliotek fyllt av både händelser, aktiviteter, läslust, såväl som vägar till kunskap. Tanken har från början varit att skapa ett bibliotek som möter flera behov. Nya grupprum är exempelvis ett svar på användarnas behov av både enskildhet och av att kunna träffas i grupp. Här möts även snabbhet och långsamhet. Här möts dåtid och nutid såväl som framtid i en och samma byggnad.

– Vi har levt med det så länge nu. Det har varit två långa år. Men nu tar vi tillbaka huset

från fastighetsägaren och den 23 april lämnar vi tillbaka det till göteborgarna, säger Christina Persson. ■

Mediapoolen

37 kommuner i Västra Götalandsregionen har tecknat avtal med Mediapoolen och har tillgång till de allra senaste digitala tjänsterna för mediepedagogisk användning. Läs mer om Mediapoolen och hur de arbetar på framsidan.net

Skaparbibblan i Vaggeryd

I Småländska Vaggeryd finns kanske Sveriges första makerspace på ett bibliotek. Här lämnar biblioteket plats för allehanda kreativa uttryck och alla är välkomna att lära av varandra.

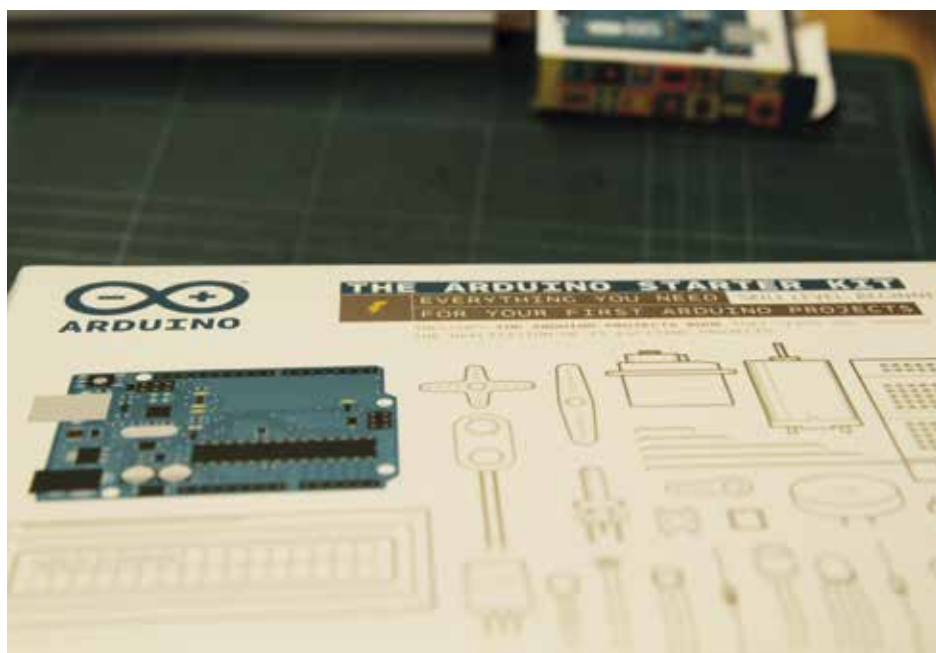
Text och bild: Helén Andersson

Det är lugnt på biblioteket i Vaggeryd när jag besöker det en vardagseftermiddag i februari. En ensam dam vid en dator, några äldre män som läser tidningar och några gymnasieungdomar som hänger runt ett bord. Men om bibliotekschef Lo Claesson och övrig personal på biblioteket i Vaggeryd får råda kommer det att bli betydligt mer aktiviteter efter den 29 mars. Det är då det är invigning av bibliotekets makerspace Skaparbibblan, och just nu pågår förberedelserna för fullt med inköp av teknik, datorspel, förvaringslådor, hyllor och bord.

– Vi är mitt inne i processen, berättar Lo Claesson och visar mig runt på biblioteket. Vi kommer inte att ha så tydliga gränser för var Skaparbibblan är, det kommer att var lite flytande. Makerspace bygger ju på att man delar med sig, lär av varandra och gör gemensamma projekt. Mycket bygger runt teknik och 3D-skrivaren, men det behöver inte vara det. Det kan vara vanligt lego, symaskiner eller stickning också.

Möbel och design

Ett makerspace är enkelt uttryckt en plats dit människor med samma intresse kan mötas, umgås och samarbeta. Ofta handlar det om en slags sammansmältning av ny digital teknik och traditionellt hantverk där människor konstruerar produkter, ofta med hjälp av 3D-skrivare, laserskärare och annan teknik. Tanken är att vem som helst ska kunna komma och arbeta på sina egna eller andras

Inspiration Den elektroniska plattformen Arduino är en del av den teknik man hoppas ska väcka barn och ungdomars intresse för naturvetenskapliga ämnen.

projekt och dela erfarenheter och kunskap. Lo Claesson blev inspirerad när hon läste ”Makers, den nya industriella revolutionen” av Chris Anderson som kanske är den främsta talespersonen för den så kallade maker-rörelsen, och pusselbitarna föll på plats.

– Biblioteket i Vaggeryd är ett integrerat gymnasie- och folkbibliotek och jag såg vilka möjligheter det finns i samarbetet mel-

ORDLISTA

3D-skrivare: Maskin som framställer, skriver ut, tredimensionella objekt i plast.

Arduino: Utvecklingsplattform för skapande av elektronik

Vill du veta mer om fler skaparbibblor finns en facebookgrupp:

www.facebook.com/skaparbibblan

lan skola, bibliotek och näringsliv och hur väl kommunens vision stämde överens med makerspace-konceptet, ler Lo Claesson och får medhåll av Cathrine Palmcrantz som är verksamhetsutvecklare i Vaggeryd och som tittat in på biblioteket.

– Det är klockrent, konstaterar hon. Vi har ju ett övergripande förändringsarbete där hela kommunen processat vad Vaggeryd ska vara i framtiden. Och något som är specifikt för den här kommunen och som många gör anspråk på, är entreprenörsandan. Och i den här regionen är den känslan tvättäkta. Den sitter i själen, skrattar Cathrine Palmcrantz.

Entreprenörsandan hon tänker på är bland annat den möbelindustri som präglar orten, men också en gymnasieskola med framtidsvisioner med innehåll av hantverk och design.

– Det blir det kreativa mötet mellan teknik, hantverk och design. Makerspace och Vaggeryd klickar väldigt bra och passar varandra som hand i handske.

– Vi har en tydlig idé om varför vi bygger ett makerspace på biblioteket i Vaggeryd, förtydligar Lo Claesson. Det hör ihop med kommunutvecklingen och det finns ett engagemang från kommunledningen. Vi jobbar väldigt aktivt med näringslivet och det är i samråd med dem och med gymnasieskolan vi skapar vårt makerspace. Det behövs här för att vår kommun ska utvecklas och för att vi har en industri som behöver ungdomar och vi försöker anpassa skaparbibblan till Vaggeryd, till möbelindustrin och till gymnasieskolan.

3D-skrivare

Många förknippar ett makerspace med en 3D-skrivare, en skrivare som skriver ut föremål i plast i alla möjliga former, och 3D-skrivare har blivit en slags symbol för ett makerspace. När Lo Claesson tog initiativ till samarbete med skola, kommunutvecklare och näringsliv, var köpet av en 3D-skrivare också det första gemensamma beslutet.

– En 3D-skrivare är inget måste i ett makerspace, menar Lo Claesson. Men jag tycker

Dela med sig På Skaparbibblan i Vaggeryd kan du fixa ett stickcafé, jobba med teknik eller sy dina kläder.

– Grejen med ett makerspace är att man gör det tillsammans och att det är användarna som bestämmer aktivitet och själv organiserar verksamheten, säger Lo Claesson.

det är roligt att vi fått med företagen och att det blir en bra koppling till skolan och till utbildningarna där. Och tanken är ju att skolan ska kunna ta uppdrag från näringslivet och kunna skriva ut en prototyp eller någon pryl.

3D-skrivaren är för närvarande placerad på gymnasieskolan som är granne med biblioteket. Den står i en lärosal och den är större än jag föreställt mig, nästan som en keramisk ugn. På bordet runt skrivaren ligger massor av utskrivna plastgrejer, alla ritade i ett ritprogram och utskrivna på 3D-skrivaren.

– Vi blev sponsrade av företagen så att vi kunde köpa en riktigt bra skrivare, avslöjar Rolf Claesson, programansvarig lärare på gymnasieskolans industri- och teknikprogram, och visar stolt upp en modell av den klassiska fätöljen Lamino som skrivits ut i plast.

– Det svåra är att lära sig ritprogrammet, resten sköter skrivaren, berättar Rolf som hoppas att när 3D-skrivaren flyttas till biblioteket ska användas av fler.

– Vi har haft visning av skrivaren för företagen så de vet att den finns och hur de kan använda den, tillägger Lo Claesson. Vi vill ju att företag och industri också ska hitta till biblioteket och göra saker där.

Nya rum

När 3D-skrivaren flyttas till biblioteket kommer den att stå i ett rum i källaren tillsammans med tre symaskiner, datorer med ritprogram och en lamineringsmaskin. Mycket av skaparbibblan kommer att vara i källaren där biblioteket har många outnyttjade rum, men det blir också en mer renare avdelning på bibliotekets entréplan med datorer, teknik, plats för att sitta och sticka, utrymme för olika workshops och en ny avdelning för barn som går under namnet Barnhack. Här ska det finnas särskilda barndatorer med enklare programmeringsprogram, robotlego och den elektroniska plattformen Arduino.

– Utformning och utrustning beror också på vad användarna vill eller själv bidrar med, säger Lo Claesson. Det är det som är lite av idén med ett makerspace. Och det är ju inte huggit i sten hur vi utnyttjar rummen, men när vi ser att det finns rum ska vi ju använda dem, fortsätter hon. Ett gammalt magasin görs till exempel om till ett kreativt tonårsum, släktforskarna får flytta på sig för mellanåldern och det gamla sagorummet görs om till en verkstad med diverse verktyg och en laserskärare. Och självklart kommer vi att erbjuda workshops och kurser för all teknik, skrattar hon när jag undrar över vad Arduino är.

– Det här har med lärande att göra. Jag ser ett makerspace som en utveckling av den folkbildningstradition som folkbiblioteken haft sedan 1800-talet. Men vi behöver inte bara förmedla kunskap som redan finns i böcker eller på nätet. Här skapar vi kunskap.

E-serviceverkstad

Ett av kampanjen Digidels förslag för att få fler digitalt delaktiga, är att inrätta e-serviceverkstäder i kommunerna. Med stöd från Internetfonden inom .SE och från regionförbunden Kalmar och Östsam, startade hösten 2013 ett ettårigt projekt i Kalmar och Mjölby med arbetsnamnet E-serviceverkstad.

Text och bild: Helén Andersson

Det är en vanlig torsdagseftermiddag på biblioteket i Mjölby. I barnhörnan minglar vuxna och barn och i tidningshörnan råder lugnet bland några seniorer. Alldeles bredvid bibliotekets lånedisk ligger bibliotekets digitala verkstad, ett rum med skjutdörrar av glas och med ett antal datorer uppställda i prydliga rader. I den digitala verkstaden pågår en hel del verksamhet med allt från bokad handledning till drop in och föreläsningar, men just den här eftermiddagen är det e-serviceverkstad med utbildningsförvaltningen och barnomsorgstjänster på plats.

– Förra gången kom det bara en som ville ha hjälp, men jag tror vi får ge det lite tid innan folk blir medvetna om att det finns möjligheter att komma hit, säger Jeanette Forsén, som tillsammans med Elisabeth Andersson är handläggare på Utbildningsförvaltningen och de som bemannar e-serviceverkstaden en timme i månaden för att hjälpa till med frågor om barnomsorgen.

Utvecklat medborgarkontor

Anne Wiklund som var nationell samordnare för bibliotekens arbete under Digidelkampanjen och som nu är projektledare och samordnare av projektet E-serviceverkstad, berättade när jag träffade henne vid ett tidi-

Gratis E-serviceverkstaden på biblioteket i Mjölby erbjuder kommuninvånarna kostnadsfri hjälp med kommunens e-tjänster.

gare tillfälle att mycket av Digidelkampanjen handlade om samarbete över myndighetsgränserna och att många diskussioner ägnades åt vilka märkliga effekter det kan bli när ett e-samhälle byggs upp i stuprör.

– Anledningen till att vi drog i gång projektet e-serviceverkstäder var naturligtvis för att vi tror det är så här man måste göra. Men vi vill också få syn på processerna och få erfarenheter av vad som händer när man med användarens perspektiv tittar på verksamheter och den service som erbjuds på olika håll i samma kommun. Och det blir ju jättekänsligt om personerna som ska använda

samhällets e-tjänster fortfarande får springa omkring till olika ställen för att få hjälp, menar hon och beskriver det som ett Fiaspel där kundcenter, medborgarkontor, servicekontor och skattekontor finns i varsitt hörn och individen finns i mitten som en spelpjäs.

– Du ska inte behöva gissa dig fram var du ska gå för att få hjälp och det handlar inte om att någon annan ska ta hand om någon annans frågor. Utan man vänder på perspektivet och sätter det som är gemensamt och medborgaren i fokus, säger hon och menar att medborgaren vill lära sig använda e-tjänsterna i relation till dess innehåll och att det behövs en fysisk plats där man kan ställa frågor om alltihop. Om det är lämpligt i kommunen kan biblioteket vara den platsen. Svårigheten, beskriver Anne Wiklund, är att få dit andra förvaltningar och myndigheter, att få dem att släppa sina stuprör och börja samarbeta.

– Vill vi att kommunens e-tjänster ska användas måste vi underlätta för människor att hitta dem och använda dem. Så på sätt och vis blir e-verkstaden en sorts utvecklat medborgarkontor eller en slags schemalagd medborgardialog där medborgaren ska veta att där finns en studievägledare eller någon från kommunens barnomsorg på bestämda tider varje vecka.

Digital agenda

Biblioteket i Mjölby ligger i Stadshuset och delar entré med kommunens medborgarservice. Båda verksamheterna upplever att de är ställen dit folk vänder sig med sina frågor, och därför kände de att det var självklart att de skulle samarbeta och ha ett delat ledarskap inom projektet E-serviceverkstad.

– Det är intressant att vi har ett delat ledarskap för i och med att lokalen är på biblioteket är det lätt att det bara blir en biblioteksfråga. Nu ska projektet hjälpa oss att se var de där mötesplatserna finns som kan ge individen den hjälp som behövs. Och jag upplever att vi redan har börjat lämna våra stuprör och påbörjat ett mer vågrätt samarbete, säger Maria Karlsson som är chef för medborgarservice i Mjölby och som tillsammans med Kira Berg, projektledare för Digidel Länsbibliotek Östergötland, möter mig på biblioteket i Mjölby.

– Mycket handlar om vilket ansvar man har som kommun, menar Kira Berg. Att som kommun se och förstå vad den ska göra för att bemöta medborgarna, att bredda samarbetet och komma bort från stuprören. Och det intressanta i projektet tycker jag är att se vad vi kommer fram till och vad vi menar med en e-serviceverkstad.

Regionförbundet Östsam, länsstyrelsen och landstinget Östergötland har som en av de första i Sverige tagit fram en regional digital agenda. Agendan har fem olika fokusområden där digital delaktighet och kompetens är ett. Bland annat står det att det finns skäl att undersöka bibliotekens förutsättningar för att fungera som så kallade e-serviceverkstäder, och man lyfter också fram samverkan med andra aktörer. Kira Berg tycker det är viktigt att man jobbar strategiskt med frågan och att den regionala agendan är viktig, men att frågan måste komma ner på kommunnivå i verksamheternas styrdokument.

– För att politikerna ska förstå att frågan är en övergripande kommunangelägenhet har projektet tagit med en politikergrupp vilket är ganska unikt, säger Kira Berg och poängterar betydelsen av medborgarens

perspektiv och att kunna se hela sammanhang.

– Det är användarens fokus, inte användaren i fokus, förtydligar hon.

Hjälp till självhjälp

I Mjölby är e-tjänsterna fortfarande inte så utbyggda, men inför 2015 planerar ytterligare några myndigheter att ta steget.

– Vi har precis kommit i gång med en kartläggning och vi kan redan se att vi har ganska goda förutsättningar, berättar Maria Karlsson. Men det är viktigt att alla förvaltningar är delaktiga och tar del av e-serviceverkstaden. Att man förstår att det handlar om hjälp till självhjälp.

– Och även om det nu i första steget handlar mycket om de kommunala förvaltningarna, rör det i förlängningen också till exempel skattekontor, arbetsförmedling och företag, förtydligar Kira Berg. Men jag tror att varje kommun måste göra sin resa i den här frågan och att jobba utifrån vilka aktörer som finns.

Ute i e-serviceverkstaden på biblioteket i Mjölby ser jag en kvinna dyka upp och försiktigt fråga om hon kan få hjälp med att tyda ett erbjudande om förskoleplats till sitt barn.

– Hon ville veta var förskolan ligger och få hjälp att tacka ja till platsen, berättar Jeanette Forsén när kvinnan gått iväg.

– Hon var jätteduktig på engelska så vi visade henne att hon kunde översätta vår sida, tillägger Elisabeth Andersson. Och egentligen tror jag att många är ganska duktiga på datorer men att de behöver stöd för att förstå vårt system och fylla i rätt. ■

Fakta

E-serviceverkstad är ett samarbetsprojekt mellan Internetfonden, Regionförbundet Kalmar län, Regionförbundet Östsam, Kalmar kommun och Mjölby kommun. Regionförbundet Kalmar är projektägare och Mjölby respektive Kalmar är pilotkommuner i denna förstudie. Projektet pågår mellan den 1 september 2013 till den 31 augusti 2014.

En e-serviceverkstad är en plats där kommuninvånaren kostnadsfritt kan få hjälp att använda dator, internet och e-tjänster. I en e-verkstad samarbetar olika kommunala verksamheter, myndigheter och bibliotek och man kan se det hela som en vidareutveckling och en samordning av service som idag finns på bibliotek, servicekontor och medborgarkontor.

Projektet E-serviceverkstad innehåller de tre delarna lära, använda och testa och där e-verkstäderna finns ska det finnas teknik som ger ett mervärde. Alltså ny teknik som medborgaren kostnadsfritt kan testa innan de köper till sig själv.

Efter Digidel

Kampanjen Digidel drevs under tre år av ett nätverk av hundratals aktörer över hela landet. När kampanjen avslutades år 2013 hade ytterligare en halv miljon människor börjat använda internet.

Text och bild: Helén Andersson

– Digidel har verkligen blivit ett begrepp, säger Ann Wiklund som var nationell samordnare för bibliotekens arbete under kampanjen. Jag har hört begreppet användas som ”nu är vi en digidelkommun” eller ”nu har vi blivit digidela”, och det är ju skoj för Digidel betyder ju digital delaktighet.

Inget som går över

Det hela började egentligen med att bibliotek runt om i landet började uppmärksamma att allt fler besökare ställde frågor om att använda internet och datorer. Folkbildningen hade just avslutat ett nationellt uppdrag om att minska den digitala klyftan, men uppenbarligen behövdes det fler insatser. I Östergötland hade studieförbund och bibliotek fått igång ett samarbete som skulle kunna spridas till flera län, så Läns- och regionbiblioteken kontaktade Ann Wiklund som fick i uppdrag att formulera den ansökan till Kulturrådet som sedan blev det nationella projektet IKT-lyftet.

– Biblioteken menade att det här inte var något som skulle gå över och att det behövdes en nationell, folkbildande insats, berättar Ann Wiklund.

För att långsiktigt kunna öka användningen av internet, e-tjänster och digital information, ville IKT-lyftet också utveckla samverkan, resurser och metoder mellan folkbibliotek och folkbildningen nationellt, och under åren 2009 och 2010 arbetade Ann

Tillsammans Ann Wiklund menar att det mest grundläggande är att vi tillsammans tänker samhällsbygge och att det är individen som är i fokus.

– Vi har faktiskt ett problem som måste lösas!

Wiklund med att samla ett antal organisationer för att bygga ett nationellt nätverk och för att diskutera problematiken. Ganska snart stod det klart att nätverket behövde ett gemensamt mål, att det målet måste gå att mäta och att de måste ha en gemensam skrivelse som talade om vad de ville.

– Det var då vi enades om att vi den 31 december 2013 ville ha minskat antalet som

inte använder internet med 500 000. Och eftersom ett av målen med IKT-projektets arbete var att skapa en nationell kampanj, kunde vi vid en högtidlig ceremoni i december 2010 underteckna ett gemensamt uppdrag. Det var 16 organisationer som skrev under och alla underskrifter finns bevarade. Digidelkampanjen inleddes sedan under våren 2011.

Unikt samarbete

Redan från början var det tydligt att Digidel var en folkbildande kampanj, och myndigheter tillsammans med biblioteken och folkbildning var självklara aktörer.

– Det som varit mest fantastiskt i kampanjen nationellt är viljan till samarbete över myndighetsgränserna, säger

Anne Wiklund. Det har inte bara varit enkelt, säger hon med eftertryck, vi är olika organisationer med olika uppdrag och olika resurser, men nätverket har

lyckats landa i frågan om digital delaktighet och hittat sätt att jobba tillsammans.

Nu är Digidelkampanjen slut, men samarbetet fortsätter och i februari bildades ett nationellt nätverk som ska ta vid där kampanjen slutade. Nätverket arbetar med en vision och undersöker förutsättningarna att ersätta Digidels arkiverade webb med en blogg som ska uppdateras kontinuerligt.

– En organisation med rullande ordfö-

rande- och sekreterarskap är under bildande, avslöjar Christer Bergqvist på Regionbiblioteket i Kalmar. Och vi kommer att driva den europeiska årliga Get Online Week i slutet av mars och vi söker nu medel för detta hos Näringsdepartementet.

Ann Wiklund är glad för det fortsatta arbetet och själv fortsätter hon med

arbetet med projektet e-serviceverkstäder som också kan ses som en fortsättning av arbetet med digital delaktighet.

– Jag tror på den nationella

dialogen mellan olika myndigheter och organisationer där biblioteket är navet. Så det gäller att vi enas kring mål, visioner och kanske till och med gemensamma uppdrag. På så sätt kan vi få en vidgad bild av vad biblioteken och övriga samhället kan göra i samverkan. För, som sagt, tekniken utvecklas och det här är inget som går över. ■

Fakta

Läs mer om kampanjen Digidel i slutrapporten Ökad digital delaktighet. Slutrapporten sammanfattar erfarenheterna från de tre årens arbete och innehåller sexton förslag till hur fler ska bli digitalt delaktiga i Sverige. Slutrapporten överlämnades till it-ministern i december 2013.

I Digidels nationella nätverk fanns bland annat representanter från bibliotek, folkbildning, studieförbund, ideella organisationer, näringsliv, statliga myndigheter och kommuner och landsting.

I det nybildade nätverket ingår bland annat Sambruk, SKL, Sveriges länsbibliotekarier, KB, Folkbildningsrådet, Folkbildningsförbundet, Svensk Biblioteksörening och NITUS.

Jönköpings stadsbibliotek först med Atingo

Som första bibliotek i Sverige anslöt sig Jönköpings stadsbibliotek nyligen till Atingos plattform och ett helt nytt koncept för e-böcker.

Text: Helén Andersson

För att kunna fortsätta förmedla e-böcker har Jönköpings stadsbibliotek valt att inleda ett samarbete med dataleverantören Axiell som utvecklat en så kallad eHub. eHuben är en modul som bland annat möjliggör för biblioteket att koppla in olika förlag och öka

antalet tillgängliga titlar.

– Vi har tillgång till minst tusen fler titlar av e-böcker än andra, och vi kan själv välja vilket utbud vi vill ha, säger Staffan Jansson, biblioteksutvecklare på Jönköpings stadsbibliotek.

Enligt Staffan Jansson blir hanteringen av e-böcker också mer ekonomisk när en differentierad kostnadsmodell blir tillgänglig. Nu betalar biblioteket mellan en och sexton kronor per lån till Atingo och de förlag som är knutna dit.

– Vi kan förstås välja Elib också, då är kostnaden fortfarande 20 kronor per bok. Men det viktiga är att det nu blir en konkur-

rensutsättning när det gäller leveransen av e-böcker.

För låntagaren är det hela mycket enkelt och ingen skillnad mot förut. Det är bara att gå in på bibliotekets webbsida och ladda ner boken de vill läsa.

– E-boken är sökbar på samma sätt som andra böcker och ger statistik på samma sätt som övriga medier, berättar Staffan Jansson. Vilket i sin tur gör att biblioteket kan erbjuda den litteratur som efterfrågas. Och tack vare samarbetet med Axiells eHub och Atingo ligger vi i absoluta framkanten i Sverige när det gäller att tillgängliggöra litteratur på ett enkelt och kostnadsbesparande sätt. ■

Digital satsning i Danmark

Statsbiblioteket i Danmark tror på en digital framtid och fortsätter att utveckla sina digitala tjänster Bibzoom och Lektier Online. Samtidigt pågår förhandlingar mellan bibliotek och bokförlag om utlån av e-böcker på biblioteken.

Text och bild: Helén Andersson

Det har gått tre år sedan Framsidan skrev om Bibzoom och den digitala läxhjälpen Lektier Online. På dessa tre år har Bibzoom fått en app, en ny utvecklad webbsida och två mobila radiotjänster, Bibzoom Radio. Lektier Online sprider sig i Danmark som ett franchisekoncept och innefattar numera också gymnasieskolorna.

Under dessa tre år har också e-boken fått sitt genombrott i Danmark och en anledning tros vara bibliotekens tjänst för utlån av e-böcker; ereolen. Men de stora förlagen har lämnat ereolen och förhandlingar pågår. (se artikel på sidan 26)

Nordiskt samarbete

Redan för tre år sedan pågick samtal mellan de nordiska länderna om ett samarbete kring Bibzoom World och Lektier Online. Den gången var intresset svalt, men med hjälp av Nordiska Rådet hoppas Flemming Munch, chef för Nationella gemensamma tjänster på Statsbiblioteket i Danmark, nu få till ett samarbetsprojekt mellan Danmark, Sverige, Norge, Finland och Island.

– Vi gör ju allihop samma sak och det är ju dumt att uppfinna hjulet två, eller flera, gånger, säger han och berättar att Nordiska Rådet bett Statsbiblioteket göra ett utkast till ett sådant samarbetsprojekt.

Digital värld Flemming Munch menar att den digitala världen har blivit mer synlig och vi måste acceptera att det finns kommersiella aktörer.

– Det blåser nya vindar och både Nasjonalbiblioteket i Norge och Kungliga Biblioteket i Sverige har fått nya uppdrag så jag hoppas att projektpengar ska skapa nya möjligheter till samarbete kring dessa digitala tjänster.

Digital läxhjälp

Det är framförallt den digitala läxhjälpen Lektier Online som har utmärkt sig under åren och när projektet den 25 februari fyllde fyra år kunde man konstatera att verksamheten vuxit från 20 frivilliga läxhjälpare till i dag över 450.

– Vi ska försöka komma upp till 2 000, säger Flemming Munch och berättar att det nu finns fyra så kallade callcenter där läxhjälparna sitter. Callcenter finns framförallt i universitetsstäderna där de bemannas av frivilliga studenter, men numera finns det också frivilliga från det danska it-företaget KMD.

– På sikt tror jag att vi kommer att ha fler frivilliga som sitter utanför universiteten, säger Flemming Munch vidare och betonar att alla läxhjälpare på Lektier Online är rekryterade och godkända av Statsbiblioteket. Alla måste genomgå en utbildning och med

tiden har det utvecklats ett mentorssystem och team som arrangerar kompetensutbildningar och erfarenhetsutbyte.

Läxhjälp på skoltid

Lektier Online har utvecklats till ett franchisekoncept där en kommun åtar sig att följa konceptprofilen med att utbilda sina frivilliga läxhjälpare och bidra till gemenskapen. Statsbiblioteket å sin sida bidrar bland annat med it-system, frivilligkoncept, callcenterkoncept, undervisningsmanual och marknadsföring. Ytterligare 90 kommuner får möjlighet att delta nästa år, men redan den 5 mars i år sjösatte den första kommunen sin läxhjälp enligt detta franchisekoncept, och dessutom erbjuder de läxhjälpen på skoltid.

– Läxhjälp på skoltid är ett resultat av den omfattande skolreform och lärarkonflikt som Danmark hade 2013, berättar Flemming Munch. Och Frederiksberg Kommun är den första kommunen i Danmark som erbjuder kommunens cirka 3 000 elever i årskurs fem till tio gratis läxhjälp online redan från klockan två på eftermiddagen.

Lektier Onlines primära målgrupp är barn och unga i de danska årskurserna sex till tio och framförallt barn boende i utsatta bostadsområden. I januari 2013 startade ett pilotprojekt med digital läxhjälp även för gymnasieelever på nio skolor. Gymnasieskolorna i Danmark är självständiga institutioner och redan innan projektiden går ut i juni 2014, har de involverade gymnasieskolorna entusiastiskt köpt in tjänsten. Och så sent som den 18 mars i år mottog Statsbiblioteket fyra och en halv miljoner danska kronor från den allmänna fonden A.P. Möller, för att utöka satsningen till gymnasieskolor de kommande tre åren.

– Lektier Online är riktigt populärt, ler Flemming Munch.

Allt finns på Bibzoom

Kortfattat kan man beskriva Bibzoom som en offentlig bibliotekstjänst med utlån av digitala medier. Här finns musik, e-böcker, film, reklamfilm, ljudreklam och artiklar och

dessutom finns det mesta på sex olika språk.

– Vi har inte fått fler språk, men vi har fått många fler titlar och fler aktiva att skriva recensioner och artiklar, säger Flemming Munch.

I början av 2014 lanserades Bibzooms nya webbsida med möjlighet att både ladda ner och lyssna strömmande, och allt finns förstås också i en app.

– I Bibzoomappen laddar du ner en gång sedan har du det för alltid i ditt eget arkiv, berättar Flemming Munch och visar hur han söker på David Bowie och med enkla klick snabbt hittar enstaka låtar, utgivna musik-cd och dvd:s, inspelade konserter, reklamfilmer Bowie medverkat i, artiklar från tidningar och material från radio och tv och förstås artiklar skrivna av Bibzooms egen redaktion.

– Du hittar allt på samma ställe, även om det ligger på olika plattformar, säger Flemming Munch. Och hade det funnits en e-bok om David Bowie hade du hittat den också.

Hitlista

Det har förekommit en del kritik mot Bibzoom som att de inte har tillgång till den senaste musiken och det är många som har ifrågasatt behovet när musiktjänster som till exempel Spotify finns. Flemming Munch ställer sig frågande till kritiken och säger att det handlar om en helhet och om ett mer värde och allt visst finns på Bibzoom, även ny musik. Men att de inte prioriterar den musiken.

– Vår strategi är ju ”så mycket mer än en jukebox” och vi lägger ner mycket tid på förmedling och en nyhetsguide med artiklar, bilder och musik. Vi kallar det för en ljudguide och tjänsten används riktigt mycket.

Fokus på Bibzoom är dansk musik som vanligtvis inte hamnar på de stora hitlistorna. Klassisk musik, jazz och nya, oetablerade artister.

– Bibzoom har en egen hitlista, säger Flemming Munch. Där finns till exempel Hanne Boels nya cd, Elvis och många av Danmarks nya band. Dem hittar du inte på hitlistorna på Spotify, så vår hitlista är an-

norlunda, konstaterar han stolt.

För den bekväma lyssnaren finns det dessutom färdiga spellistor inom olika musikgenrer, men det är också många bibliotekarier som ägnar sig åt att sätta ihop egna spellistor. De är mycket populära, ler Flemming Munch och tillägger att det är självklart att Bibzoom ska finnas på biblioteken och i kommunerna som en gratis tjänst.

– För Spotify kostar, och är det gratis får du en massa reklam på köpet och dessutom får du ingen bred förmedling, ingen som berättar historien om ABBA eller om David Bowie eller om de små oetablerade artisterna. Bibzoom ger en helt annan helhet. Och för framtiden finns det planer på nya verksamheter som till exempel integrering med tv- och radioinnehåll. ■

Fakta

Lektier Online är ett utvecklingsprojekt där Statsbiblioteket är projektledare. Projektet har varit i gång sedan 2009.

Lektier Online ger läxhjälp i realtid med hjälp av chat, webbkamera, fildelning eller digital whiteboard. Eleven kan vara anonym. År 2012 vann Lektier Online Danmarks stora digitaliseringspris och 2013 ett andrapris av organisationen CSR för sitt arbete med socialt och samhällligt ansvar för digital läxhjälp för barn i utsatta områden.

Bibzoom är utvecklat av Statsbiblioteket och förmedlas via folkbiblioteken.

73 av Danmarks 98 kommuner, samt Grönland, har köpt tillträde och betalar per kommuninvånare och år.

Kommunen betalar för material varje gång det laddas ner eller strömmas av en låntagare.

Läs artikeln om Lektier Online och Bibzoom från 2011 på framsidan.net.

E-boken i Danmark

E-boken fick sitt genombrott i Danmark under 2012. På de danska folkbiblioteken fyrdubblades nedladdningen av e-böcker och en av orsakerna tillskrivs eReolen.dk.

Text: Helén Andersson

– Det blir allt mer tydligt för bibliotekssektorn att den måste befinna sig i den digitala världen, säger Flemming Munch, chef för Nationella gemensamma tjänster på Statsbiblioteket i Danmark. Samtidigt måste de acceptera att det också finns kommersiella aktörer som vill vara där, så uppgiften handlar om att komma på hur bibliotekssektorn ska hantera detta.

Förhandlingar

För tre år sedan utvecklade folkbiblioteken i Danmark tillsammans eReolen.dk, ett utlåningssystem för e-böcker. Kulturministeriet beviljade pengar och biblioteken slöt ett ett-årigt avtal med bokförlagen där biblioteken betalade cirka 18 kronor per utlånad bok och hur många som helst kunde låna samma bok samtidigt. Problemet var att varje gång en låntagare ”klickade” på en bok noterades det som ett utlån och kostnaderna för biblioteken sköt i höjden.

När projektåret var över ville bokförlagen fortsätta med samma system och samma ersättning per utlånad bok, vilket var en orimlighet för biblioteken. Vilket i sin tur resulterade i att alla de större förlagen lämnade eReolen.dk

– Du kan fortfarande inte låna e-böcker från de stora förlagen på eReolen.dk, säger Flemming Munch, och jämför med utvecklingen på musikområdet.

– Jag tror förlagen måste anpassa sig till den nya tiden. Titta på musiken där cd:n från början hade kopieringsskydd. Nu är cd:n nästan helt borta. Och i förhållande till att biblioteken inte alls lånar ut e-böcker eller att

konsumenten ska betala lika mycket för en e-bok som för en pappersbok, har förlagen nog inget val.

Flemming Munch tror att de stora förlagen kommer att återvända till eReolen.dk och liksom i Sverige pågår det i Danmark förhandlingar om olika ekonomiska modeller för utlån av e-böcker på biblioteken. Modellerna som diskuteras är ungefär som i Sverige, det handlar om alternativ som olika pris per bok, karenstid, olika pris för nedladdning eller strömmande, eller att man helt enkelt överför gällande regler för utlån till den digitala världen.

– Det hela handlar ju om vem som ska betala och hur mycket, säger Flemming Munch och jämför med Bibzooms modell där Statsbiblioteket betalar en klumpsumma och sedan får de göra vad de vill.

– Det är en nödvändig anpassning, precis som med film och musik. Skillnaden är böckerna. Det viktiga är utvecklingen av differentierade tjänster där biblioteken gott kan sätta fokus på det mer nischorienterade och nyetablerade aktuella, artister. Men inte utan att också kunna erbjuda det populära, för har vi inte det populära är det ingen som är intresserad. Så biblioteken måste lära sig betala och förlagen måste lära sig att de inte kan tjäna lika mycket på en e-bok som på en pappersbok. Och jag tror att förlagen inser att det är en fördel för dem att finnas med i eReolen.dk och jag tror att vi kommer att se ett avtal klart om ett par månader. Det har alla ett intresse av.

Böckernas Spotify

Sommaren 2013 tog entreprenören Morten Strunge saken i egna händer och i samarbete med några förlag lanserade de Danmarks första kommersiella abonnemangstjänst för e-böcker: Mofibo. Mofibo liknar Netflix och Spotify och du betalar ett abonnemangspris på 99 kronor i månaden och får då tillgång till en katalog av e-böcker.

– Mofibo var först, det finns redan fler, säger Fleming Munch. Bland annat har de stora bokförlagen i Danmark startat något liknande, och snart kommer Amazon, ler han och beskriver bokjätten som en som bara kommer att klampa in en morgon och berätta att de köpt alla rättigheter. Eller också blir det Google, säger Flemming Munch muntert och tämligen oberörd för han tror inte att bokjättarna än så länge är så intresserade av dansk litteratur.

– Men det kommer att ändra sig, konstaterar han. ■

Fakta

eReolen.dk är ett konsortium bestående av nio folkbibliotek. Konsortiet är organiserat med en styrgrupp bestående av representanter från biblioteken och är fördelade i fyra grupper med ansvar för redaktion, materialval, teknik och support.

eReolen.dk utvecklades som ett ettårigt projekt med stöd från danska Kulturstyrelsen. År 2013 övergick projektet i verksamhet och alla bibliotek i Danmark är knutna till eReolen.dk.

E-boken och Sverige

Än så länge har Sverige ingen bra modell för utlån av e-böcker på biblioteken. Variationerna är stora och alla väntar på den ultimata lösningen. Men finns den?

Denise Rudbergs "Ett litet snedsprång" översätts nu till engelska och blir den första skandinaviska boken att ges ut av nätbokhandeln Amazon. Men hur är det med Amazon, är det ett annalkande hot i horisonten och vad händer om det etablerar sig här? Framsidan ställde några frågor om detta till Svenska Förläggareföreningen, Sveriges

Författarförbund och Svenska Bokhandlarföreningen.

1 Från både USA och Storbritannien har det nyligen rapporterats om en avmattning på e-bokmarknaden. Hur ser utvecklingen ut på den svenska marknaden?

2 SKL har i uppdrag att förhandla för biblioteken om en betalningsmodell för utlån av e-böcker på biblioteken. Vilken modell skulle ni föredra?

3 Den omstridda nätbutiken Amazon vill etablera sig i Sverige. Är ett svenskt Amazon en hotbild? Vilka konsekvenser skulle etableringen få för e-boken i Sverige? Är en bojkott av Amazon aktuell?

Svenska Förläggareföreningen, Kristina Ahlinder, VD

1 – Förläggareföreningen hänvisar till rapporten Svenskarna och internet 2013, och man anser att förutsättningarna för en snabb utveckling av den svenska e-bokmarknaden är

god eftersom svenska konsumenter är vana att köpa böcker på nätet och svensk nätbokhandel står idag för 25 procent av den totala försäljningen av allmänlitteratur. Trots detta är e-bokförsäljningen i Sverige fortfarande begränsad. 2013 uppgick den till 0,5 procent av den totala försäljningen av allmänlitteratur. 89 procent har aldrig läst en e-bok.

2 – Svenska Förläggareföreningen har arbetat fram ett förslag till ny modell som innebär att biblioteken köper en licens per titel. Licensen ska omfatta antingen ett visst antal utlån eller en viss tid under vilken biblioteken får låna ut e-boken hur många gånger om helst. Sedan vi tog fram modellen har emellertid SKL fått sitt uppdrag och förlagen samtalar nu direkt med dem, men också direkt med olika folkbibliotek. Vi tycker det är bra att SKL fått uppdraget.

Flera förlag säljer över huvud taget inte sina e-böcker till biblioteken, andra har infört karenstid. Skälen är oftast ekonomiska och variationen är stor. Förläggareföreningen deltar inte i förlagens förhandlingar då detta rör försäljning av böcker, något vi inte alls är inblandade i.

3 – Jag tror man ser lite olika på det faktum att Amazon är på väg hit, både med oro och med nyfikenhet. Förlagen kan se på det på ett sätt, den fysiska bokhandeln på ett annat. Förlagen försöker säkert ta reda på så mycket som möjligt genom att ha direktkontakter med Amazon, genom att prata med kollegor i andra länder, genom att förbereda sig så mycket som möjligt.

Svenska Förläggareföreningen har generellt sett ingen åsikt när det gäller Amazon eller förlagens försäljning.

Någon bojkott av Amazon känner jag inte till.

Sveriges Författarförbund, Maria Martinsson, Förbundsjurist

1 – Sveriges Författarförbund bevakar e-bokmarknaden genom sina och medlem-

marnas avtal med förlagen. Vi har inte sett något minskat intresse från förlagen när det gäller att teckna avtal för och ge ut e-böcker.

2 – När det gäller verksamheten med e-böcker på de svenska biblioteken ser Författarförbundet positivt på de förhandlingar som inletts mellan SKL och förlagen.

En fungerande kommersiell marknad för e-böcker är nödvändigt för att författare och översättare i längden ska kunna leva på och utvecklas i sitt skapande. Modellen för e-boksverksamheten på biblioteken måste således vara kompatibel med den kommersiella marknaden.

3 – Amazon är en stor spelare som självklart skulle kunna påverka den svenska e-bokmarknaden. I USA har Amazon använt sig av mycket låga priser för att locka konsumenter till e-bokmarknaden. En risk med ett sådant förfarande är att en bild av litteratur som en lågprisprodukt etableras på marknaden.

För en författare eller översättare tar det lika lång tid att skriva eller översätta en e-bok som det tar med en pappersbok och det saknas därför utrymme att skära i ersättningen bara för att nyttjandet sker digitalt. Oavsett vilka aktörer som etablerar sig på den svenska marknaden arbetar Författarförbundet alltid för att författare och översättare ska få skälig ersättning.

Svenska Bokhandlareföreningen, Anna Möller Wrangel, VD

1 – E-boken har idag ännu ingen större betydelse i Sverige varför det är svårt att kommentera detta i dagsläget.

2 – Bokhandlareföreningen väljer att passa på denna fråga eftersom de tycker det i första hand är en fråga för förläggare och författare och mellan biblioteken och SKL.

3 – Bokhandlareföreningen vill inte spekulera i denna fråga.

Från Eurovision till ett bibliotek för alla

Från ljudteknik till digital tillgänglighet. Örjan Pettersson är ljudteknikern som har livesänt radio från Eurovision Song Contest på Scandinavium 1985 och som nu jobbar med att hyvla ner trösklarna i människors digitala vardag.

Text och bild: Fredrik Svedemyr

– Det är roligt när det kommer helt ovana biblioteksbesökare, som kanske har tänkt att biblioteket inte är något för dem och jag kan visa dem vad biblioteket har att erbjuda, säger Örjan Pettersson.

Vi sitter i det som en gång var ett snickeri på Härlanda fängelse. Exakt vad som fyllde den här delen av rummet framgår inte idag. Kanske var det ett ställe där fängelsepersonalen förvarade verktyg och där fångarna stod på rad för att kvittera ut en skruvmejsel eller andra attribut till en dags arbete. Nu är det ett personalrum. Små bord och en soffa, en diskbänk och i en hörna ger bokstäverna på kaffemaskinens display ifrån sig ett svagt blått sken. Bakom en tung dörr med kodlås ligger biblioteket i det som idag är Kulturhuset Käken. Där en gång i tiden fångar slipade ner hårda kanter med sandpapper av olika korn, cirkulerar böcker och andra medier nästan lika fritt som fåglarna en solig vårdag. En och annan bok eller tidskrift är förstas märkt med röd referenslapp och får finna sig att fortfarande sitta inlåst. Samtidigt som bibliotekets utbud är fritt tillgängligt för alla, så finns det fortfarande en del trösklar att hyvla ner. Inte minst när det gäller att göra utbudet tillgängligt för människor som av olika anledningar inte kan välja fritt bland hyllorna.

Starkt engagemang

De flesta bibliotek runtom i landet erbjuder idag anpassade medier och olika tekniska hjälpmedel för exempelvis människor med någon synskada eller andra former av funktionsnedsättningar. Örjan Pettersson har mer än 30 års erfarenhet av att möta dessa människors behov. Bland annat jobbar han med att utbilda bibliotekspersonal såväl som brukare i hur olika program i datorn fungerar. Program som på olika sätt underlättar för personer som annars inte kan ta till sig en bok eller nätets gränslösa informationslandskap.

– Under alla år jag har jobbat med detta har mitt engagemang blivit starkare. Jag ser vilken hjälp en låntagare kan få och genom de hjälpmedel som finns kan vi nå grupper som annars inte har tillgång till bibliotekets utbud. Första tiden var det mycket synskadade. Sedan har det blivit mer fokus på dyslektiker, berättar han.

Örjan Pettersson utbildade sig i sin ungdom till ljudtekniker och hade först tänkt sig en karriär bakom ett mixerbord på Sveriges radio.

– Jag insåg hur tufft det var att komma in. I samma veva dök det upp ett lite annorlunda ljudteknikerjobb på en taltidning. Jag

FAKTA

Namn: Örjan Petterson

Bor: Majorna, Göteborg

Familj: Två döttrar

Intressen: – Jag är uppvuxen på Orust och gillar att vara ute på havet. När jag var i min ungdom drog vi ut till holmarna för att komma ifrån föräldrarna lite. Jag tycker om att vara ute i naturen överhuvudtaget. Det är väldigt avkopplande.

Vad har du på ditt nattduksbord nu: – Jag läser mycket ljud- och talböcker. Nu lyssnar jag på radioföljetongen om Martin Schibbye och Johan Persson.

visste inte först vad det var, berättar han i ett sken av nostalgi.

Sände live

Taltidningen Väst kustbandet hade sin redaktion och studio på Doktor Saléns gata i kvarteren ovanför Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg. Örjan satte sig bakom spakarna 1982. Kort därefter flyttade redaktionen in på Doktor Fries torg en våning över Guldhedens bibliotek.

– Vi hade ett samarbete med Synskadades riskförbund som sände närradio. Vi sände faktiskt live från Eurovision Song Contest på Scandinavium 1985. Tidningen lades sedan ut på entreprenad och i samma veva drog stadsbiblioteket igång projektet Ett bibliotek för alla. Det var ett projekt som skulle göra biblioteket tillgängligt för främst synskadade, säger Örjan.

Att han började jobba med projektet var väl snarast en kombination av tillfälligheter, eller de där trådarna av ödets nyck som ibland blir till en osynlig väv, som vi så småningom fastnar i.

– Det var en tekniker från ett kommunikations- och dataresurscenter för personer med funktionsnedsättning, DART, som skulle vara teknikansvarig. Men hon blev sjukskriven och jag hoppade in som vikarie, berättar Örjan vidare.

Mobil frihet

Projektet fick ringar på vattnet och samtidigt hade man kommit till insikt om att de teknis-

Under alla år jag har jobbat med detta har mitt engagemang blivit starkare. Jag ser vilken hjälp en låntagare kan få och genom de hjälpmedel som finns kan vi nå grupper som annars inte har tillgång till bibliotekets utbud.”

Örjan Pettersson

Engagerad Örjan Pettersson har under många år jobbat med att underlätta den digitala vardagen för människor med olika typer av funktionsnedsättningar. En växande grupp har den senaste tiden varit dyslektiker. Han drivs av mötet med människor och av att kunna sänka trösklarna till biblioteket.

ka hjälpmedel som finns i form av såväl förstoringsapparater, som talsynteser i datorn, kunde vara svåra att hantera. Det fanns ett behov av handledning. En projektansökan senare var Örjan igång med att anpassa ytterligare sex bibliotek i Västra Götaland och samtidigt utbilda läs- och skrivtekniker, som kunde fungera som handledare ute på biblioteken.

– Det blev omtalat och omskrivit. När det var slut körde vi vidare med 12 bibliotek i regionen. Sista omgången jobbade vi också med stadsbiblioteken i Halmstad, Västerås och Örebro. Det som då hette Tal- och punktskriftsbiblioteket och nu Myndigheten för tillgängliga medier var också med, berättar han vidare.

Genom åren har Örjan Pettersson också sett hur tekniken och dess tillgänglighet har förändrats. Från DOS-baserade program till Windows. Nu senast de smarta telefonerna och läsplattornas mobila gränssnitt.

– När det första Windows kom var det inte en milstolpe i positiv bemärkelse pre-

cis, eftersom alla hjälpmedelsprogram var DOS-baserade. Men den senaste tekniken med smarta telefoner och läsplattor är en klart positiv utveckling när vi talar tillgänglighet. Tekniken är mer tillgänglig i sig med exempelvis röststyrning, vilket bland annat gör att man inte behöver några särlösningar. Tekniken är också mobil, vilket ger en annan frihet säger han.

Mötet och tekniken

I dag jobbar Örjan Pettersson på Göteborgs stadsbibliotek med tillgängliga medier. Han har även ett engagemang på regional nivå genom bland annat kurser på Kultur i Väst. Tidigare i år genomförde han en kurs i hur en läsplatta kan bli ett verktyg för att göra den digitala vardagen mer tillgänglig.

– Hela grejen med en iPad eller läsplatta är att den är mycket enklare genom att den bygger på appar. Det är ett mer begränsat gränssnitt och det gör det enklare för mig som behöver digitala hjälpmedel, säger han.

Kurserna har varit väldigt populära och ligger även ute på Kultur i Västs Youtubekanal. Under hösten kommer det bli en uppdatering och en fortsättning i takt med att nya mobila operativsystem. När det gäller appar och den mobila tekniken ser Örjan Pettersson att många idag tänker in tillgängligheten i själva skapandet av appen. Han menar samtidigt att det är viktigt för biblioteken att tänka på hur de utformar sina tjänster i takt med ett ökat mobilt användande. Tekniken är i ständig rörelse och det finns hela tiden ett behov av kunskap och medvetandegörande. Men för Örjan Pettersson är det inte de tekniska landvinningarna som är drivet i det han gör.

– Jag har mött många talboksläsare och vet hur stor betydelse deras läsning har. De blir ofta väldigt ledsna om det är något som inte funkar, om en bok inte går att ladda ner. Jag kan ibland bli trött på tekniken. Det är mötet med människor som är det roliga. Kan jag öka möjligheterna för att så många som möjligt ska kunna ta del av biblioteket så är det en bra dag på jobbet, säger han. ■

Om jag hade ett bibliotek...

Från en litterär tanke till verklighet. Bibliotekarie Karin Eggert skriver om tvättstugebiblioteket Blomstra. Ett bibliotek som skall få människor att blomstra i huset där de bor.

Foto: Fredrik Swedemyr

I barnboken Gregor från ovanjord av Suzanne Collins finns det ett hål i tvättstugan som leder till en annan värld. Där har ni också idén bakom vår idé med vårt tvättstugebibliotek Blomstra, att mitt i den allra tråkigaste vardagsledan få tillgång till en annan värld genom litteraturen. I min värld är biblioteket eller kulturen något som på olika sätt ger vardagen en möjlighet att lysa.

Om det är något som skiljer vårt tvättstugebibliotek Blomstra från andra så är det att vi fått vår hyresvärd att satsa pengar genom

att bygga upp hyllor och betala för nyinköpt litteratur. Vi har också startat en blogg i syfte att hålla litteraturen i biblioteket levande. Dessutom sökte vi medvetet uppmärksamhet för vårt lilla bibliotek, då vi tänkte att det skulle inspirera andra till att göra likadant. Vi vet ju alla att uppmärksamhet är som elden, den sprider sig. I min dröm är läsning självklarare än idag och ett sätt att komma dit är att göra böcker lika vanliga som krukväxter på gemensamma ytor.

Vi har lyckats i vår intention att ge Blomstra uppmärksamhet. En uppmärksamhet som ställde till en del bekymmer på ett närliggande demensboende. Där var det några boende som varje gång de fick se tidningen upprördes över att biblioteken numera hade fått flytta till tvättstugan. För dem var det frågan om ett mardrömsbibliotek. De trodde att vårt lilla bibliotek skulle få ersätta det stora biblioteket på Götaplatsen. Några små bokhyllor som ett sista ynkligt minne av ett välfärdssamhälle. Men min dröm om tvättstugebiblioteket ser motsatt ut. Precis som många små fotbollsplaner legitimerar stora arenor så tror jag att många små bibliotek legitimerar stora bibliotek. Därför blir tvättstugebiblioteket i bästa fall inte bara en lucka in i en annan värld utan också ett bibliotek som leder till ett bibliotek.

För barn är det också en fördel att ha bibliotek i det egna hyreshuset. När man diskuterar barns läsförmåga så slår man ofta fast att föräldrarnas läsvanor spelar störst roll. Detta måste vi försöka ändra på om vi verk-

ligen är intresserade av att driva läsfrämjande arbete som ger resultat. Barn väljer inte heller sina föräldrar. En av många vägar är att ha tvättstugebibliotek. På så sätt får barn från läsovana familjer lättare tillgång till litteratur och kommer i kontakt med läsande vuxna förebilder, vilket verkar vara vad som behövs.

I mitt framtida drömsamhälle är det lite mer som den brittiske professorn i hållbar utveckling, Tim Jackson, skriver om att det måste bli en politik där man har släppt tillväxttanken och människornas främsta målsättning är att blomstra som människor och inte att konsumera. Där har tvättstugebibliotek i hyreshus blivit lika självklar standard som att varje lägenhet har egen toalett. I ett sådant samhälle ska människor ges möjligheter att förverkliga sig genom att ha tillgång till många olika uttryck, både genom att söka fakta men också genom kulturkonsumtion och kulturutövande.

I en sådan värld är gigantiska biblioteksbyggen en självklarhet. I denna dröm har bibliotekspersonalen ett mycket medvetet förhållningsätt till sina besökare, genom att utgöra kontrast till det kommersiella som skapar ett möte utan försäljningsteknikens alla baktankar. Att stödja principen om att besökaren eller lånaren med rätt underlag kan göra det bästa valet själva, kommer göra biblioteken till något alldeles oemotståndligt. Bara bibliotekspersonalen finns där som pålitliga och pålästa ciceroner. ■

Kultur i Väst
405 44 Göteborg

Som vanligt hittar du hela numret som pdf och varje artikel på webben. Där hittar du även unikt webbmaterial kopplat till temat. Vi rapporterar också löpande från konferenser och annat som händer i biblioteksvärlden. Vill du hålla dig uppdaterad besök oss på framsidan.net. Nästa nummer av Framsidan är ute lagom till semestern och har temat genus.